

Barns röster om jämställdhet

Barnombudsmannen 2016

Innehåll

1. Förord	3
2. Inledning och bakgrund	4
2.1 Regeringsuppdraget	4
2.2 Lagar, konventioner och regelverk	4
2.3 Jämställdhet i politik och forskning	6
2.4 Begrepp	6
3. Metod	9
3.1 Genomförande av uppdraget	9
3.2 Unga Direkt	9
3.3 Urval	9
3.4 Intervjuerna	9
3.5 Kommentarer till uppdraget	10
4. Barns röster om jämställdhet, kön och normer	11
4.1 Barns syn på jämställdhet	11
4.2 Barns syn på kön och normer	13
5. Barns röster om att uppleva ojämställdhet	18
5.1 När vuxna gör ojämställdhet	18
5.2 När barn gör ojämställdhet	20
6. Barns röster om att göra jämställdhet	26
6.1 Att protestera mot ojämställdhet	26
6.2 Ideal om jämställdhet – och jämlikhet	28
6.3 Tips för jämställdhetsarbete	29
7. Analys och slutdiskussion	32
7.1 Analys av barns röster om jämställdhet, kön och normer	32
7.2 Analys av barns röster om att uppleva ojämställdhet	33
7.3 Analys av barns röster om att göra jämställdhet	33
7.4 Slutdiskussion	34
8 Referenser	37

Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter. Vi har regelbunden dialog med barn och unga för att få kunskap om deras villkor och vad de tycker i aktuella frågor. Vi bevakar och driver på genomförandet av barnkonventionen i kommuner, lands- ting/regioner och myndigheter. Barnombudsmannen informerar, bildar opinion och föreslår förändringar i lagar och förordningar i frågor om barns och ungas rättigheter.

Illustrationerna i rapporten är gjorda av de barn Barnombudsmannen träffade inom uppdraget.

1. Förord

”Det borde inte vara könet som gör vem vi är, det borde vara vilka actions vi gör i livet. Vad vi gör, har gjort i livet som gör oss till den vi är. Inte vem vi är född som.”

Så sammanfattar en 14-årig pojke sin syn på jämställdhet.

Det är också en bra beskrivning av budskapet i FN:s konvention om barnets rättigheter, där en av grundprinciperna handlar om alla barns lika värde och barns rätt att utveckla en egen identitet. De rättigheter som barn har enligt barnkonventionen omfattar alla barn utan åtskillnad eller diskriminering.

På Barnombudsmannens webbplats publiceras statistik över barns levnadsförhållanden. Vårt uppföljningsverktyg Max18 visar att det finns skillnader mellan flickors och pojkars levnadsförhållanden. Skolresultat och psykisk ohälsa är två områden där könsskillnaderna är extra tydliga.¹ Barnombudsmannen synliggjorde detta i en tematisk rapport som presenterades ifjol: *Könsskillnader i skolresultat och psykisk ohälsa*.² Två områden som bör prioriteras högre i jämställdhetspolitiken, enligt Jämställdhetsutredningen.³

Forskningen visar dock att det fortfarande finns kunskapsluckor när det gäller att förstå orsaken till dessa könsskillnader. En viktig slutsats är att om vi ska kunna förstå och tolka skillnader inom och mellan grupper av barn så är det viktigt att barns egna perspektiv på frågan synliggörs. Trots många studier om jämställdhet saknas i stor utsträckning barns och ungas egna röster och perspektiv. Kunskapen om hur barn själva ser på jämställdhet och om hur barn upplever ojämställdhet i sin vardag och i samhället är begränsad.

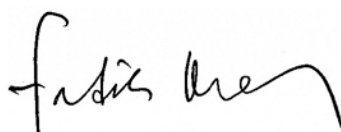
Det är vår uppfattning att både barns egna röster om jämställdhet och barnrättsperspektivet måste få betydligt större genomslag i de åtgärder och mål som föreslås för att stärka jämställdheten och motverka ojämställdhet. Mot den bakgrunden välkomnade Barnombudsmannen regeringsuppdraget att lyssna på flickors och pojkars erfarenheter av ojämställdhet.⁴

Utöver de könsskillnader i skolresultat och psykisk ohälsa som Barnombudsmannen tidigare har uppmärksammat finns också genusaspekter i det våld som barn utsätts för. Det är till exempel vanligare att pojkar utsätter andra för mobbing och att flickor har blivit utsatta för mobbing.⁵

Utlandsfödda pojkar har i större utsträckning än andra barn blivit slagna i hemmet⁶, och det är vanligare att flickor utsätts för sexuella övergrepp än pojkar.⁷ Barnnäktenskap och hedersrelaterat våld och förtryck är andra former av könsrelaterat våld.

De barn vi har lyssnat till i arbetet med regeringsuppdraget representerar enbart sig själva. Det är en kvalitativ studie och utifrån materialet kan inga säkra generella slutsatser dras, även om en hel del av det barnen berättar sammanfaller med vad forskningen påvisat. Men intervjuerna med barnen hjälper oss att identifiera frågeställningar och områden som är värda att undersöka vidare. Det är tydligt att de barn vi har lyssnat på redan från låg ålder har erfarenheter och åsikter om ojämställdhet. Självklart finns det skillnader i hur olika barn förhåller sig till frågan, men ett genomgående starkt budskap från de barn vi har mött är att alla barn måste få vara sig själva. De beskriver också hur de agerar och protesterar mot sådant som de upplever som orättvist och felaktigt, många gånger i situationer som handlar om ojämställdhet. Barn har kunskap och vill vara med och bidra till lösningar som stärker jämställdhetsarbetet. Detta aktörskap behöver vuxenvärlden bli bättre på att se och stödja.

Vår förhoppning är att rapporten med barns röster ska ge såväl beslutsfattare som yrkesverksamma som möter barn nya perspektiv i arbetet för jämställdhet.

Fredrik Malmberg,
barnombudsman

1. Flickor rapporterar till exempel en högre grad av psykisk ohälsa och pojkars skolresultat är överlag sämre. 2. Barnombudsmannen. *Könsskillnader i skolresultat och psykisk ohälsa*. Temarapport Max18, 2015. 3. SOU 2015:86. Mål och myndighet – en effektiv styrning av jämställdhetspolitiken. 4. Regeringskansliet. Uppdrag att lyssna på flickors och pojkars erfarenheter av ojämställdhet. Regeringsbeslut II:6, S2015/06287/FST (delvis). 5. Janson, S., Jernbro, C., Långberg, B., Kroppslig bestraffning och annan kränkande behandling av barn i Sverige – en nationell kartläggning, Allmänna Barnhuset, 2011. 6. Janson, m fl, 2011. 7. Svedin, C G., (red) Unga, sex och internet – i en föränderlig värld, Allmänna Barnhuset och Barnafriid, 2015

2. Inledning och bakgrund

2.1 Regeringsuppdraget

Hösten 2015 fick Barnombudsmannen i uppdrag av regeringen att prata med flickor och pojkar om deras erfarenheter av ojämställdhet.⁸ Syftet med uppdraget var att öka kunskapen om hur barn själva upplever ojämställdhet, om hur normer och värderingar kring könstillhörighet och könsroller påverkar barn och om hur barn kan involveras i jämställdhetsarbetet.

Barnombudsmannen ser det som ett viktigt uppdrag att prata med barn om jämställdhet av flera anledningar. Dels är jämställdhet en angelägen fråga för myndigheten. Dels går uppdragets metod, att prata direkt med barn och unga om deras erfarenheter och åsikter, helt i linje med barnkonventionens betoning av barns rätt till delaktighet och inflytande, liksom med vår metod för att prata med barn och unga, Unga Direkt.

Barnombudsmannen har under våren 2016 träffat 35 barn och unga i tre åldersgrupper (5, 10 och 14 år) och pratat med dem om hur de upplever sin omgivning utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Hur ser de på kön? Tycker de att killar och tjejer har samma möjligheter? Har de erfarenhet av att de själva eller andra barn har blivit behandlade på ett visst sätt på grund av sitt kön? Varför tror de att det är så? Hur skulle de vilja att det var istället? Och vad tycker de att beslutsfattare, vuxna i deras närhet och barn och unga själva ska göra för att det ska bli så?

Våra möten med barnen var oerhört givande. Det är tydligt att även om det finns skillnader mellan hur olika barn förhåller sig till kön och jämställdhet, så har alla barn vi träffade erfarenheter och åsikter om de här frågorna.

2.2 Lagar, konventioner och regelverk

Rätten till jämställdhet och förbud mot könsdiskriminering regleras i en rad lagar, konventioner och regelverk.

2.2.1 Barnkonventionen

En av huvudprinciperna i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) är att inget barn får diskrimineras "oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt".⁹

Barnkonventionens artikel 12 slår fast att barn har rätt att uttrycka sin mening i alla frågor som rör barnet och att

barnets åsikter ska beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad.¹⁰ Varje barn har enligt barnkonventionen också rätt till bästa uppnåeliga hälsa¹¹ och ska skyddas mot alla former av våld.¹² Varje barn har rätt till utbildning¹³ som bland annat ska syfta till att "utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysisk och psykisk förmåga" och "förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av förståelse, fred, tolerans, jämlikhet mellan könen och vänskap mellan alla folk, etniska, nationella och religiösa grupper och personer som tillhör urbefolkningar".¹⁴

2.2.2 Barnrättskommitténs allmänna kommentarer

FN:s kommitté för barnets rättigheter (barnrättskommittén) tar fram allmänna kommentarer till de olika rättigheterna i barnkonventionen i syfte att kunna ge vägledning för hur barnkonventionen bör tolkas. Områden som jämställdhet och icke-diskriminering nämns i relation till flertalet rättigheter i konventionen i samband med huvudprincipen i artikel 2. Områdena nämns också i barnrättskommitténs konstateranden om att artiklarna i konventionen ska läsas tillsammans. Utöver detta finns bland annat följande allmänna kommentarer som ger ytterligare vägledning kring barnets rättigheter och jämställdhet.

I kommitténs allmänna kommentar nr 15 om barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa konstateras att diskriminering på grund av kön är särskilt utbrett och kan ha långtgående konsekvenser. "Flickors och pojkars olika behov bör uppmärksammas, liksom den inverkan könsrelaterade normer och värderingar har på pojkars och flickors hälsa och utveckling." Kommittén förtydligar även att skadliga könsbaserade sedvänjor och könsbaserade beteendenormer som undergräver flickors och pojkars rätt till hälsa behöver uppmärksammas.¹⁵ I kommentaren står också att "alla policyer och program som påverkar barns hälsa bör ha sin grund i en bred jämställdhetssyn som säkerställer att unga kvinnor får möjlighet till fullt politiskt deltagande, social och ekonomisk egenmakt, erkännande av lika rättigheter i fråga om sexuell och reproduktiv hälsa samt lika tillgång till information, utbildning, rättvisa och säkerhet. I detta ingår att avskaffa alla former av sexuell och könsbaserat våld."¹⁶

I kommitténs allmänna kommentar nr 1 om utbildningens mål framgår att könsdiskriminering riskerar att förstärkas genom läroplaner som är oförenliga med principerna om jämställdhet mellan könen eller genom otrygga och ovänliga miljöer som avskräcker flickor från att delta.¹⁷

8. Regeringskansliet. Uppdrag att lyssna på flickors och pojkars erfarenheter av ojämställdhet. Regeringsbeslut II:6, S2015/06287/FST (delvis). 9. FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen), artikel 2. 10. Barnkonventionen, artikel 12. 11. Barnkonventionen, artikel 24. 12. Barnkonventionen, artikel 19. 13. Barnkonventionen, artikel 28. 14. Barnkonventionen, artikel 29. 15. Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 15, Barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa (artikel 24), 2013, punkt 9. 16. Allmän kommentar nr 15, punkt 10. 17. Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 1, Utbildningens mål, 2001, punkt 10.

I den allmänna kommentaren nr 7 om barnets rättigheter under tidig barndom poängteras att små barn är rättighetsbärare som från livets början ska erkännas som sociala aktörer, med egna intressen, förmågor och sårbarheter.¹⁸ Kommittén lyfter att det är nödvändigt att frånga den traditionella föreställningen om att den tidiga barndomen är en period då den omogna människan ska socialiseras till att uppnå status som mogen vuxen.¹⁹ Små barns första år utgör grunden för deras fysiska och psykiska hälsa, emotionella trygghet, kulturella och personliga identitet och utvecklingen av deras förmågor. Barns erfarenheter formas starkt av kulturella föreställningar om deras behov, om lämplig behandling och om deras aktiva roll i familjen och samhället.²⁰

Av den allmänna kommentaren nr 13 om barns rätt till frihet från alla former av våld framgår att barn kan uppleva våld från såväl vuxna som från andra barn, och i form av självskadebeteende. Kommittén belyser också att både pojkar och flickor riskerar att utsättas för alla former av våld, men att våldet ofta har en könsaspekt.²¹ Kommittén betonar behovet av ett genusperspektiv när det gäller åtgärder som rör våld mot barn.

”Konventionsstaterna bör säkerställa att politik och åtgärder beaktar de skilda risker som flickor och pojkar möter när det gäller olika former av våld i olika sammanhang. Vidare bör stater motverka alla former av könsdiskriminering som en del av en övergripande våldsförebyggande strategi. Detta innefattar att motverka könsbaserade stereotyper, maktobalanser, ojämlikheter och diskriminering som stöder och befäster användandet av våld och tvång i hemmet, i skolan och i utbildningsmiljöer, i lokalsamhället, på arbetsplatsen, på institutioner och i samhället i vidare bemärkelse. Män och pojkar måste aktivt uppmuntras att vara strategiska partners och allierade, och tillsammans med kvinnor och flickor ges möjligheter att öka respekten för varandra och förbättra sin förståelse för hur könsdiskriminering och dess våldsamma uttryck ska stoppas.”²²

2.2.3 Regeringsformen

Enligt regeringsformen ska den offentliga makten utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Det allmänna ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön.²³ Vid 2010 års ändringar förtydligades bestämmelsen med tillägget att det allmänna ansvar för att barns rätt ska tas till vara. Regeringsformen reglerar också grundlagens förbud mot könsdiskriminering, vilket innebär att ingen lag eller föreskrift får medföra att någon missgynnas på grund av sitt kön, om syftet inte är att främja jämställdheten.²⁴

2.2.4 Diskrimineringslagen

Diskrimineringslagen syftar till att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.²⁵ I lagen finns ett särskilt förbud mot diskriminering på utbildningsområdet.²⁶ Utbildningsanordnare har också skyldighet att utreda och vidta åtgärder mot trakasserier.²⁷

2.2.5 Skollagen

Jämställdhet är en av de grundläggande demokratiska värderingar som ingår i den svenska grund- och gymnasieskolans mål. Enligt skollagen ska utbildningen utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som alla människors lika värde, jämställdhet och solidaritet mellan människor. Var och en som verkar inom utbildningen ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling.²⁸ Liknande bestämmelser finns vad gäller annan pedagogisk verksamhet, till exempel öppen förskola och öppen fritidsverksamhet.²⁹

2.2.6 Läroplanen

Skolans uppdrag vad gäller jämställdhet preciseras närmare i läroplanerna. I läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet anges bland annat att rektor har ett övergripande ansvar att integrera kunskap om jämställdhet i undervisningen i olika ämnen.³⁰ Att jämställdhet ska ingå i undervisningen står dessutom i kursplanerna för de olika ämnena, exempelvis samhällskunskap och religionskunskap³¹. I läroplanens beskrivning av skolans värdegrund och uppdrag står att ingen i skolan ska utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling.³²

I läroplanen beskrivs också skolans ansvar att motverka traditionella könsmonster:

”Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den ska därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.”³³

I övergripande mål och riktlinjer ingår dessutom att lärare ska verka för att flickor och pojkar får lika stort utrymme i undervisningen³⁴ samt att skolans personal ska bidra till att elevers studie- och yrkesval inte begränsas av kön eller av social eller kulturell bakgrund.³⁵

18. Allmän kommentar nr 7, Genomförande av barnets rättigheter under tidig barndom, 2005, punkt 3. 19. Allmän kommentar nr 7, punkt 5. 20. Allmän kommentar nr 7, punkt 6. 21. Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13, Barnets rätt till frihet från alla former av våld, 2011, punkt 19. 22. Allmän kommentar nr 13, punkt 72b. 23. 1 kap. 2 § regeringsformen (1974:152). 24. 2 kap. 13 §, regeringsformen. 25. 1 kap. 1 §, diskrimineringslagen (2008:567). 26. 2 kap. 5 §, diskrimineringslagen. 27. 2 kap. 7 §, diskrimineringslagen. 28. 1 kap. 5 § skollagen (2010:800). 29. 25 kap. 6 § skollagen (2010:800). 30. Skolverket. Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 – reviderad 2016 (Lgr 11), s. 19. 31. Skolverket, 2011, s. 209 och 215. 32. Skolverket, 2011, s. 7. 33. Skolverket, 2011, s. 8. 34. Skolverket 2011, s. 15. 35. Skolverket 2011, s. 17.

2.3 Jämställdhet i politik och forskning

2.3.1 Jämställdhetspolitiken

Regeringen har fastställt att det övergripande målet med den svenska jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Fyra delmål har formulerats:

- *En jämn fördelning av makt och inflytande.* Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet.
- *Ekonomisk jämställdhet.* Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om utbildning och betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.
- *Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet.* Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.
- *Mäns våld mot kvinnor ska upphöra.* Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

Jämställdhetsutredningen³⁶ konstaterar att villkoren för män och kvinnor, pojkar och flickor är särskilt olika inom två områden: utbildning respektive hälsa, vård och omsorg. Utredningen anser att jämställdhetspolitiken i större utsträckning bör prioritera frågor på dessa områden och föreslår att de ska omfattas av egna delmål.³⁷ Utredningen framhåller även att jämställdhetspolitiken ska vägledas av ett livscykelperspektiv och ett intersektionellt perspektiv: Den ska ta sikte på en långsiktigt hållbar utveckling och omfatta personer i alla åldrar, samt inkludera andra aspekter av jämställdhet än kön. Utredningen lyfter också betydelsen av att problematisera och motverka de normer som från tidig ålder bidrar till ojämställdhet (till exempel den dikotoma synen på kön och maskulinitetsnormer).

Barnombudsmannen instämmer i dessa förslag och synpunkter. Vi har även påtalat vikten av ett tydliggöra barnperspektivet i de jämställdhetspolitiska målen (se Barnombudsmannen remissvar).³⁸

2.3.2 Relationen mellan forskning och politik

Inom forskningen har det ifrågasatts att den politiska debatten om skolresultat fokuserar på könsskillnader, vilket bidrar till att kön beskrivs som dikotoma kategorier där det ena könet (pojkar) förlorar och det andra (flickor) vinner.³⁹ Det

samtal som pågår inom forskningen om olika kategoriers komplexitet och samvariation är inte lika tydligt i politiken. I relation till just skolresultat visar utbildningsforskningen till exempel att föräldrars utbildningsnivå har starkare inverkan på barnens skolresultat än barnens kön.⁴⁰ Skillnader i betyg är också starkt förknippade med skillnader mellan accepterade feminiteter och maskuliniteter, där identitet och status som kille och tjej i olika utsträckning är förenligt med att ägna sig åt skolarbete.⁴¹ Ett exempel på det senare är att en "anti-pluggkultur" ger särskilt killar högre status i relationerna med andra barn.

I det politiska samtalet och inte minst i media har dock olikheterna i skolresultaten beskrivits inom ramen för en "pojkdiskurs"⁴² eller ett "pojkdilemma"⁴³, där pojkars "underprestationer" under lång tid dominerat diskussionen, inte bara i Sverige utan i stora delar av Europa (och utanför). I denna diskurs finns snarare en tendens att homogenisera pojkar och negligera variationer inom och mellan grupper och kontakter.⁴⁴ Forskare menar utifrån detta att jämställdhetspolitikens fokus på kvantitativ jämställdhet (se 2.4.4) gör det problematiskt att förstå de komplexa och långvariga skillnader som finns mellan barns skolresultat och medför en risk att de åtgärder som sätts in inte förändrar situationen.⁴⁵

Jämställdhetspolitiken och talet om jämställdhet har inte problematiserat ålder och konstruktioner av barnet i särskilt stor utsträckning. När det inom jämställdhetspolitiken pratas om barn tenderar barn att ses som könade (som pojkar eller flickor) men den åldersmässiga maktaspekten mellan barn/vuxna bortses det ofta ifrån. Det innebär att medan det betraktas som illegitimt att göra skillnad utifrån kön, reflekteras det inte över legitimiteten i att göra skillnad utifrån ålder.⁴⁶

2.4 Begrepp

Regeringsuppdraget går ut på att "inhämta barns och ungas egna erfarenheter av hur normer och värderingar om kön och könstillhörighet skapar och vidmakthåller hämmande könsroller och strukturer". För att kunna diskutera normer och värderingar kring kön och könstillhörighet vill vi här beskriva begrepp kring maktstrukturer och hierarkier utifrån kön. Utifrån uppdraget att prata med barn och unga är det också relevant att lyfta fram begrepp kring ålder via barnomsforskningens fokus på barn-vuxna. Även andra typer av maktstrukturer nämns i rapporten och begreppen relaterar dessutom till varandra på olika sätt.

36. Mål och myndighet - En effektiv styrning av jämställdhetspolitiken (SOU 2015:86) 37. De föreslagna delmålen är följande: föreslaget delmål 3: "Jämställd utbildning. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller livslångt lärande och personlig utveckling.", Föreslaget delmål 5: "Jämställd hälsa, vård och omsorg. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller hälsa, vård och omsorg livet ut." 38. Barnombudsmannens yttrande över betänkandet Mål och myndighet – en effektiv styrning av jämställdhetspolitiken (SOU 2015:86). 39. Se t ex: Heikkilä, M., Ekonomisk jämställdhet (Utbildning), Forskarrapporter till Jämställdhetsutredningen SOU 2015:86, 2015; Lahelma, E. Troubling Discourses on Gender and Education. Routledge, 2014; Öhrn, E., Holm, A-S. Att lyckas i skolan – Om skolprestationer och kön i olika undervisningspraktiker. Acta Universitatis Gothoburgensis, 2014a. 40. Heikkilä, 2015. 41. Öhrn, 2014a; Lahelma, 2014; Se även Barnombudsmannen. Könsskillnader i skolresultat och psykisk ohälsa. Temarapport Max18. 2015. 42. Lahelma, 2014; se även Heikkilä, 2015. 43. Öhrn, 2014. 44. Öhrn, E., Framställningar av utbildning, prestationer och kön, 2014b, i Öhrn, E., Holm, A-S. Att lyckas i skolan – Om skolprestationer och kön i olika undervisningspraktiker. Acta Universitatis Gothoburgensis, 2014a. 45. Heikkilä, 2015. 46. Se t ex Eriksson, M. Childhood Studies – Theoretical perspectives. i Flood, M., Kegan Gardner, J., Pease, B., och Pringle, K. (red). International Encyclopaedia of Men and Masculinities. Routledge, 2007.

2.4.1 Kön och genus

Eftersom uppdraget handlar om sambandet mellan normer/värderingar och ojämställdhet utgår vi i vårt arbete från ett genusperspektiv. Genusperspektiv innebär att ha ett kritiskt, reflekterande förhållningssätt till hur tankar om kön påverkar livet och samhället. Ett genusperspektiv kan synliggöra hur normer och maktstrukturer formas och förhandlas både formellt och informellt.

Inom genusvetenskapen⁴⁷ betraktas kön inte bara som något biologiskt utan också som en social konstruktion.⁴⁸ En del forskare skiljer på kön och genus. Kön är den biologiska kroppen och genus "det sociala könet", det vill säga sociala uppfattningar och tolkningar av kroppen.⁴⁹ Andra forskare ifrågasätter detta och menar att kön kan vara lika kulturellt och socialt konstruerat som genus.⁵⁰

Begreppet könsroller har använts för att beskriva att mäns och kvinnors olika "roller" upprätthåller ojämställdhet. Yvonne Hirdman menar att begreppet förenklar och bidrar till att kvinnor/män och kvinnligt/manligt beskrivs som varandras motsatser.⁵¹ Utifrån detta resonemang och för att synliggöra att kön/genus inte är medfött, används inom genusvetenskapen ord som femininitet och maskulinitet snarare än manligt och kvinnligt.⁵²

2.4.2 Barnfrågor i genusvetenskap

Barndomsforskningen fokuserar på barns liv och villkor under barndomen och problematiserar samhällets syn på barn. Barns aktörskap och barns egna röster är centrala delar, liksom diskussioner om barns rättigheter.⁵³

Genus- och barndomsforskaren Barrie Thorne var en av de första att kritisera feminismen och genusforskningen för att vara starkt vuxenorienterad och ofreflekterande kring antaganden om barn.⁵⁴ Att prata om ålder när förhållandet mellan barn och vuxna diskuteras menar Thorne är jämförbart med att synliggöra kön när relationen mellan kvinnor och män diskuteras.

Barn och vuxna betraktas som motsatsbegrepp,⁵⁵ men genom teoretisering av ålder diskuteras begreppen livslopp, ålderskategorier och livsfaser som till exempel barndom, tonår, ungdomstid, vuxen, vilka inte är motsatser på något enkelt sätt.⁵⁶

Åldersordning är ett parallellt maktsystem till genusyste-

met⁵⁷ eller genusordningen för hur resurser och möjligheter fördelas.⁵⁸ Idag pågår en diskussion bland vissa forskare både inom genusforskningen och barndomsforskningen om kön och ålder och deras relation med varandra och andra maktrelationer.

2.4.3 Makt och normer

Genom språket definierar och omdefinierar vi hela tiden betydelsen av till exempel kön och ålder.⁵⁹ Det går också att koppla begreppet diskurser till detta, något som kan beskrivas som etablerade tankesätt och mönster för hur människor ska agera. En diskurs är något konstruerat som ständigt formas och som omformas och skiftar utifrån vem som är "vi" och vem som har makten att bestämma vad som är normalt eller onormalt, önskvärt eller inte.⁶⁰ Fanny Ambjörnsson menar att eftersom begreppet "normalt" avser både det genomsnittliga och det eftersträvsvärda, så är föreställningar om normalitet både beskrivande och reglerande.⁶¹ Våra normer och våra idéer om vad som är normalt beskriver därför också maktförhållanden. Genom queerforskningens fokus på normer om sexualitet har även heteronormativitet, det vill säga att heterosexuallitet tas för givet, diskuterats. Heteronormativitet är ett exempel på en uppsättning normer som styr hur vi ser på kön, genus och sexualitet.⁶²

Makt är inte bara något som utövas mellan män och kvinnor, eller vuxna och barn. Begreppet intersektionalitet handlar om hur olika maktordningar i samhället som utgår från bland annat kön, klass, etnicitet, ålder, funktion, sexualitet och nationalitet samspelar med varandra.⁶³ För att betona att människor ständigt konstruerar dessa maktordningar i sin vardag och genom sitt språk kan detta också beskrivas som att kön/genus "görs" i samspel med andra sociokulturella begrepp.⁶⁴ Även barndomsforskningen använder intersektionalitet för att relatera ålder, kön och andra maktordningar till varandra.⁶⁵

2.4.4 Jämställdhet och jämlikhet

Jämställdhet är ett svenskt begrepp som myntades av Eva Moberg som ett alternativ till begreppet jämlikhet.⁶⁶ Medan jämlikhet handlar om människors lika värde, oberoende av till exempel kön, hudfärg, religion, sexualitet, ålder, klass, etnicitet och funktionsnedsättning, handlar jämställdhet om lika villkor och möjligheter för pojkar och flickor, män och kvinnor.⁶⁷ Jämställdhet anses därför ha en tydligare politisk förankring än jämlikhet utifrån idén om att kvinnor

47. Genusvetenskapen innefattar feministiska studier, maskulinitetsforskning och queerforskning. 48. Högdin, S. Utbildning på (o)lika villkor – om kön och etnisk bakgrund i grundskolan. Stockholms Universitet. Rapport i socialt arbete nr 120, 2007. 49. Högdin, 2007.

50. Butler, J. Gender Trouble. Routledge, 2007. 51. Hirdman, Y. Genus – om det stabila föränderliga former. Liber, 2001. 52. Fagerström & Nilsson. Genus, medier och masskultur. Gleerups Utbildning, 2008. 53. För en mer detaljerad beskrivning av barndomsforskning i allmänhet och barndomsforskning i genusvetenskapen, se exempelvis Sundhall, J. Kan barn tala? Göteborgs universitet, 2012. Och Halldén, G. Den moderna barndomen och barns vardagsliv. Carlssons Bokförlag, 2007. 54. Thorne, B. Re-visioning women and social change – Where are the Children? Gender & society, Vol. 1 (1), 1987. 55. Sundhall, 2012. 56. Närvänen, A-L, Näsman, E. Age Order and Children's Agency. I Wintersberger, H. m fl. (red). Childhood, Generational Order and the Welfare State – Exploring Children's Social and Economic Welfare. University Press of Southern Denmark, 2007; Prout, A. The Future of Childhood – Towards the Interdisciplinary Study of Children. Routledge, 2005. 57. Begreppet genus-system myntades av Hirdman för att beskriva att relationen mellan män och kvinnor styrs av två principer: åtskiljande och värderande/hierarkisk. Se Hirdman, Y. Genusystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning. Kvinnovetenskaplig tidskrift, nr. 3, 1988. 58. Krekula, C., Närvänen, A-L, Näsman, E., Ålder i intersektionell analys, Kvinnovetenskaplig tidskrift 2-3, 2005. 59. West, C., Zimmerman, D. Doing Gender. I Gender and Society. Vol 1 (2), 1987; Närvänen, A-L, Näsman, E., Doing Age, Doing Childhood – Performing or Contesting the Age Order. 2005. 60. Fagerström & Nilsson, 2008. 61. Ambjörnsson, F. I en klass för sig – Genus, klass och sexualitet bland gymnasieelever. Ordfront förlag, 2008. 62. Se t ex Butler, J. Genus ogjort – Kropp, begär och möjlig existens. Norstedts förlag, 2006. 63. Lykke, N. Genusforskning – En guide till feministisk teori, metodologi och skrift. Liber, 2009. 64. West, C., Fenstermaker, S. Doing Difference. Gender & Society, Vol. 1 (2), 1995. 65. Se t ex Thorne, B. Theorizing Age and Other Differences. Childhood, Vol. 11 (4), 2004; Alanen, L. 'Intersectionality' and Other Challenges to Theorizing Childhood. Childhood, vol. 23 (2), 2016. 66. Barns perspektiv på jämställdhet i skolan – En kunskapsöversikt. (SOU 2010:66). 67. Odenbring, Y. Barns könade vardag. Liber, 2014.

och män bör ha samma position, maktbefogenheter och politiska möjligheter i samhället.⁶⁸

Forskningen brukar skilja på kvantitativ och kvalitativ jämställdhet. Kvantitativ jämställdhet handlar om antalet kvinnor eller män inom en viss verksamhet eller en viss kategori. Kvalitativ jämställdhet handlar om till exempel det utrymme som kvinnor och män får, eller det inflytande som de har i en viss kontext. För barn kan kvantitativ jämställdhet till exempel handla om skolresultat eller utbildningsval, medan den kvalitativa handlar om till exempel vilket inflytande och handlingsutrymme flickor och pojkar har i skolan.⁶⁹

Det går också att skilja på formell och reell jämställdhet, där den formella handlar om de lagar och styrdokument som finns, medan den reella handlar om huruvida män och kvinnor i praktiken har samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter.⁷⁰

68. Barns perspektiv på jämställdhet i skolan – En kunskapsöversikt. (SOU 2010:66).

69. Lif, J. "Genus och jämställdhet". I Allt du behöver veta innan du börjar arbeta med jämställdhet i skolan. Lif, J. (red.). Studentlitteratur, 2008. 70. Lif, 2008.

3. Metod

I det här avsnittet beskriver vi hur vi har genomfört regeringsuppdraget, Barnombudsmannens metod för att samtala med barn (Unga Direkt) och våra träffar med barn. Vi kommenterar även hur vi har tolkat och valt att förhålla oss till vissa begrepp och formuleringar i uppdraget.

3.1 Genomförande av uppdraget

Utöver att prata med barn och unga om deras erfarenheter av jämställdhet ingick i uppdraget att inhämta kunskap och synpunkter från ett antal myndigheter⁷¹ samt att sprida resultaten till relevanta aktörer. Kunskapsinhämtningen bestod i att de aktuella myndigheterna ombads att dela med sig av sina erfarenheter på området. Detta skedde dels genom ett möte hos Barnombudsmannen i april 2016, dels genom skriftligt material och telefonsamtal. Barnombudsmannen inhämtade även ämneskunskap genom en litteraturstudie av forskning och annat material, och genom en endagsutbildning. Barnombudsmannen planerar att sprida resultatet av arbetet (denna rapport samt en barnanpassad version) genom ett lanseringsseminarium, information på våra webbplatser och sociala medier. Vi kommer även att återkoppla resultaten till de barn vi träffat.

3.2 Unga Direkt

I Barnombudsmannens möten med barn och unga använder vi metoden Unga Direkt, en vidareutveckling av en metod som tagits fram av den norska organisationen Forandringsfabrikken som har lång erfarenhet av att lyssna på barn i utsatta situationer.⁷² Metoden passar både för enskilda samtal och för att träffa barn i grupp.

Utgångspunkten för Unga Direkt är att barnen berättar om sådant som de själva har erfarenhet av. Den bärande tanken i metoden är att barnen är experter på sin egen situation och utifrån detta kan dela med sig av sina erfarenheter och åsikter. Intervjuaren ställer öppna frågor och lyssnar till vad barnen har att säga, utan att avbryta eller påverka med egna värderingar och åsikter. Detta förhållningssätt bidrar till att skapa en förtroendefull och trygg situation för barnen, vilket gör att de kan förmedla ett rikt kunskapsmaterial.

Mer information om Unga Direkt finns på Barnombudsmannens webbplats:

<https://www.barnombudsmannen.se/unga-direkt>

3.3 Urval

Vi har genomfört tio gruppintervjuer och en individuell pilotintervju.⁷³ I det intervjumaterial som har använts i rapporten ingår sammanlagt 35 barn (16 pojkar och 19 flickor).

Elva av barnen gick sista året på förskolan (4-6 år gamla), 17 barn gick i årskurs 3 (9-10 år gamla) och 7 barn gick i årskurs 8-9 (13-15 år gamla). För enkelhetens skull kommer vi i texten beskriva barnen som 5-åringar, 10-åringar och 14-åringar. Urvalet gjordes dels utifrån åldersgrupp, dels utifrån geografisk och socioekonomisk spridning. Spridningen finns i materialet som helhet, men det begränsade antalet intervjuer har gjort att till exempel en socioekonomisk spridning inte finns i alla åldersgrupper, vilket naturligtvis kan inverka på de svar vi fått. Intervjuerna genomfördes på förskolor, skolor och på en öppen fritidsverksamhet på fem olika orter i Sverige.

Då vi arbetar utifrån en kvalitativ metod med ett begränsat urval har vi inte några möjligheter att generalisera våra resultat och säga att detta gäller för alla barn i dessa åldersgrupper eller liknande. Barnen vi pratat med representerar bara sig själva. När vi skriver barnet eller barnen menar vi därför inte barn i generella termer utan de barn, eller en del av de barn som vi har pratat med i detta uppdrag. Det barnen berättar, deras frågor och tips, bidrar till att identifiera områden som är värda att undersöka djupare och bredare. En del av det som framkommit i barnens beskrivningar överensstämmer med resultat som tidigare lyfts fram i forskningen kring dessa frågor.

3.4 Intervjuerna

Uppdraget syftar till att prata med barn om deras upplevelser av ojämställdhet, om hur de påverkas av normer och värderingar kring kön samt om hur barn kan involveras i jämställdhetsarbetet. I metoden Unga Direkt tar vi kontakt med barn med egen erfarenhet på det område vi ska undersöka. I det här fallet diskuterade vi mycket hur en sådan utgångspunkt ska omsättas i detta specifika uppdrag. Vi valde därför att kontakta barn och unga i förskolor och skolor för att fråga dem om hur de upplever sin vardag i förskola/skola utifrån frågor om killars och tjejers lika/olika möjligheter och hur de ser på kön och jämställdhet. Efter den första intervjun med förskolebarn tryckte vi ännu mer på barnens egen erfarenhet och kunskap, deras expertroll, genom att barnen i nästa intervju fick visa runt och berätta för oss om sina aktiviteter och upplevelser av olika platser på förskolan. Vi hade utifrån uppdraget några områden som vi var särskilt intresserade av att prata med barnen om. De generella, inledande frågorna kompletterades därför med riktade, men huvudsakligen öppna frågor om några speciella områden.

Vi har valt att utgå från barnen som experter på förskole- och skolmiljön och på sin vardag. Vi har inte frågat

71. Sveriges Kommuner och Landsting, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, Statens skolverk, Statens skolinspektion och Barn- och elevombudet vid Statens skolinspektion, Specialpedagogiska skolmyndigheten och länsstyrelserna. 72. Den ursprungliga metoden beskrivs i: Dønnerstad, Eva och Sanner, Marit. *Håndbok for forandere – om verdighet i møte med de som vokser opp og de som vil vokse*. Forandringsfabrikken Forlag, 2006. 73. Utöver det genomfördes två pilotintervjuer som inte har använts i rapporten. En planerad intervju med ytterligare en grupp äldre barn utgick på grund av tidsbrist.

specifikt om ojämställdhet inom utbildningsområdet, men då nästan samtliga intervjuer har genomförts i grupper av barn i skolan/förskolan är det framför allt de miljöerna som barnen pratat om. Eftersom vi inte haft någon kännedom om de enskilda barnen har vi valt att i gruppintervjuerna inte specifikt fråga om hemmiljön. Vi har inte heller frågat specifikt om skolresultat i form av betyg, individuella personers mående i form av psykisk hälsa/ohälsa eller upplevelser av våld. Med tanke på att forskning visat att man kan behöva fråga specifikt om känsligare ämnen som till exempel våld⁷⁴, så är det inte förvånande att barnen inte pratar om detta i våra intervjuer.

Barnombudsmannen arbetar under sekretess och alla barn som deltagit har behövt sin/sina vårdnadshavares godkännande. Det innebär också att vi inte har med några namn i rapporten och man kan inte heller följa enskilda barns svar genom aliasnamn. I de inspelade intervjuerna har det inte alltid varit möjligt att urskilja vilka barn som sagt vad. I dessa fall benämns barnet som "barn".

3.5 Kommentarer till uppdraget

3.5.1 Om begreppen pojkar och flickor

I regeringsuppdraget förekommer både könade begrepp som "pojkar och flickor" och könsneutrala begrepp som "barn och unga" och "kön".⁷⁵

Eftersom jämställdhet handlar om relationen mellan pojkar/män och flickor/kvinnor är det i jämställdhetsarbete relevant att använda dessa begrepp. Poängen med att prata om "pojkar och flickor" istället för "barn" är att synliggöra de skillnader som idag finns mellan pojkars och flickors livsvillkor. Dock kan vi inte enbart ochoreflekterat använda dessa begrepp. Detta skulle dels riskera att förstärka synen på kön som något som ska definieras dikotomt (det vill säga att det bara finns två, av varandra uteslutande kön) och dels legitimera en uppdelning och värdering av människor utifrån dessa kön. Vi anser att det är viktigt att problematisera denna tvåkönsnorm i vårt bemötande av barn och unga. Samtidigt menar vi, med en formulering lånad från Eva-Karin Wedin, att "vägen från könsblindhet till könsmedvetenhet går via att först lära sig se de olika villkor och skillnader som finns mellan flickor och pojkar, för att sedan kunna förändra dessa och förbättra villkoren för varje individ, oavsett kön."⁷⁶ I rapporten har vi huvudsakligen använt oss av begreppen tjejer och killar (vilka är de ord barnen själva oftast använder, snarare än flickor och pojkar). Vi har dock varit tydliga med att en person inte behöver vara antingen kille eller tjej, och vi har strävat efter att vara lyhörda för barn som inte identifierar sig i de termerna. Vi har även undvikit uppenbart könan- de tilltal och tillvägagångssätt som att säga "Du som kille..?" eller att dela upp barnen i kill- och tjejgrupper. Däremot har vi tolkat barnen som antingen killar eller tjejer utifrån stereotypa antaganden kring namn, frisyr och kläder (istället för att till exempel fråga barnen hur de själva vill definiera sig) och vi är väl medvetna om att vi omedvetet kan ha behandlat barnen på olika sätt utifrån detta.

3.5.2 Om begreppet jämställdhet

Jämställdhetsbegreppet tar som nämnts fasta på maktförhållandet mellan pojkar/män och flickor/kvinnor. Intersektionalitetsperspektivet belyser dock att jämställdhetsarbete inte kan begränsas till att handla om kön, utan måste baseras på kunskap om att bland annat sociala, ekonomiska och etniska faktorer påverkar människors handlingsutrymme, makt och möjligheter. Intersektionalitetsperspektivet kan sägas tangera jämlikhetsbegreppet, som handlar om alla människors lika värde, och som i barnkonventionen formuleras som att alla barn har samma rättigheter oavsett till exempel hudfärg, kön, ursprung och funktionsnedsättning.

Vi kombinerar i rapporten jämställdhetsperspektivet med jämlikhets- och intersektionalitetsperspektiven. Vårt fokus är barns tankar kring kön, i betydelsen killar och tjejer: Skillnader och likheter, relationen mellan dem, vuxnas bemötande av dem och så vidare. Samtidigt är vi väl medvetna om att kön inte behöver vara den enda eller starkaste förklaringen till skillnader och orättvisor som barn upplever i sin vardag utan kan kombineras med exempelvis ålder i uttalanden som "stora pojkar", vilket diskuteras i vår analys.

Vi fokuserar i det här arbetet på det som benämns som reell jämställdhet och kvalitativ jämställdhet, även om barnen ibland tar upp yttringar av vad som skulle kunna vara kvantitativ jämställdhet/ojämställdhet (till exempel gruppindelningar).

3.5.3 Om att undersöka områden där ojämställdhet konstaterats

Ett syfte med uppdraget är att öka kunskapen om hur pojkar och flickor upplever ojämställdhet inom områden där skillnader mellan könen har konstaterats, såsom utbildning och psykisk ohälsa. Barnombudsmannen har i rapporten "Könsskillnader i skolresultat och psykisk ohälsa"⁷⁷ skrivit om dessa skillnader, vilka i korthet går ut på att flickor generellt har bättre skolresultat och rapporterar större psykisk ohälsa än pojkar. I rapporten diskuteras även genusvetenskaplig forskning för att förstå dessa skillnader.

I våra intervjuer har vi valt att inte fråga specifikt om dessa områden. Den främsta orsaken är att vi har velat ha en förutsättningslös ingång och låta barnen själva beskriva vilka områden de upplever som problematiska ur ett jämställdhetsperspektiv (se även stycke 3.4).

74. Iversen, C. Making Questions and Answers Work – Negotiating Participation in Interview Interaction. Acta Universitatis Upsaliensis, 2013.
75. Regeringskansliet. Uppdrag att lyssna på flickors och pojkars erfarenheter av ojämställdhet. Regeringsbeslut II:6, S2015/06287/FST (delvis).
76. Wedin, E-K. Jämställdhetsarbete i förskola och skola. Norstedts Juridik, 2014.
77. Barnombudsmannen. Könsskillnader i skolresultat och psykisk ohälsa. Temarapport Max18. 2015.

4. Barns röster om jämställdhet, kön och normer

I det här kapitlet beskrivs barnens syn på jämställdhet, hur de tycker att det ser ut med jämställdheten i samhället och vilka orsaker de ser till ojämställdhet. I den andra delen i kapitlet skildras barnens syn på kön och normer genom deras beskrivningar av hur killar och tjejer är och beter sig.

4.1 Barns syn på jämställdhet

4.1.1 Vad är jämställdhet?

I våra intervjuer med barnen har vi inlett samtalen med att prata om vad jämställdhet betyder. I vissa fall har vi fått förklara ordet, i andra fall har barnen beskrivit vad jämställdhet innebär för dem. Ett exempel från barnen i förskolan:

INTERVJUARE: Vi ska prata då om något som heter jämställdhet, har ni hört det långa ordet förut?

BARN 1: Ja.

BARN 2: Nej.

BARN 3: Jag vet inte vad det betyder, men jag har hört det.

BARN 2: Jag har inte ens hört det eller vad det betyder.

INTERVJUARE: Mm. Hade du hört något, [namn]?

BARN 1: Ja. Ja, jag känner igen jämställdhet. Det betyder att alla är lika värda.

Barnets beskrivning av jämställdhet i citatet ovan är att det handlar om att alla är lika värda. En av 10-åringarna beskriver det på liknande sätt:

”Att alla ska bli behandlade på lika sätt, alla ska få göra vad de vill och de ska få se ut som de vill.”

Flera av barnen pratar även i termer av rättvisa/orättvisa, att jämställdhet handlar om att det ska vara rättvist. Barnet tar inte upp kön som en specifik aspekt av jämställdhet/ ojämställdhet utan pratar om ”alla”, vilket kan tyda på att barnens förståelse av begreppet ligger närmare det bredare begreppet jämlikhet.

De äldsta barnen (14-åringarna) kopplar tydligt jämställdhet till kön, makt och feminism:

BARN: Ja, det har väl mycket med feminism att göra. Att till exempel eftersom att killarna kanske får eller männen får mer lön då står de helt plötsligt lite högre än vad kvinnorna [gör]. För vissa kvinnor de kämpar jättehardt för att det ska bli jämställdhet och att det ska vara... Alla ska få lika mycket lön och så där. Men så länge det finns några som står över dem och tittar ner på dem då kommer det aldrig kunna... Alltså det kommer inte kunna bli så förrän de som står högre upp eller de som är lite högre rankade ska kunna hålla med.

BARN: Ja, men alltså jag tycker att jämställdhet har jättestark koppling till feminism.

4.1.2 Är samhället jämställt?

En grupp 14-åringar resonerar om hur jämställt de tycker att Sverige är idag:

INTERVJUARE: Och om ni skulle tänka att jämställdhet, om vi skulle leva i ett helt och hållet, 100 % jämställt samhälle, vad skulle ni säga att vi är i dag i procent i Sverige?

BARN: Hur mycket jämställt det är?

INTERVJUARE: Ja. Om vi tänker att total jämställdhet är 100 %

BARN: 40 % kanske.

BARN: Jag vet inte riktigt.

BARN: 45 till... ja, 40, 45.

BARN: Alltså det är ändå ganska jämställt men det är så här...

BARN: Inte tillräckligt.

BARN: Nej. Jag skulle säga kanske att det är 30, 40 %

BARN: Ja, men officiellt är vi jämställda men sen händer saker bakom gardinerna också.

Intervjupersonerna tycker inte att samhället är särskilt jämställt, och resonerar vidare om att jämställdhet är en fråga som det, även bland unga, finns väldigt olika åsikter om:

”Det jag har märkt är det är vissa som tar det seriöst och det är vissa som tycker likadant att alla ska ha lika värde och jämställdhet är väldigt viktigt. Men det finns också de som är fortfarande på de här gamla spåren att det är kille, tjej eller så här... Killen ska [---], kvinnan ska vara hemma. Det är fortfarande folk som tycker så. Så det är väldigt många olika åsikter. Till och med bland oss unga som fortfarande går i skolan så är det väldigt mycket olika åsikter. Och det tror jag är också därför eftersom att vi är en ganska stor skola, så har man inte någon sån här dag för jämställd[het]... Alltså pratar om sånt för att det kan bli bråk bara för att... Fast det blir det ute i samhället också bara av det här ämnet.”

4.1.3 Orsaker till ojämställdhet

Några 14-åringar resonerar om hur det kommer sig att samhället är ojämställt:

BARN: Jag vet inte riktigt. Det är väl mer det man växer upp med. Jag tror ens föräldrars tankar och åsikter kan forma en ganska läskigt mycket. Men det är väl även så man kan... Jag tror flera har tagit lite egna initiativ och forskat runt lite och sen valt att jag vill tänka så här. Men egentligen vad som är roten till det hela tror jag aldrig jag kommer förstå, trots att jag vill det.

BARN: Jag tror allting, ens åsikt, hur man tänker med jämställdhet, det beror jättemycket på vilken barndom man hade, vilken uppväxt man har. [---] om det är någon som har växt upp i ett samhälle eller med en familj som tycker en viss sak då kanske man ser upp

till den personen och sen så är det någon annan som... Man har växt upp i ett helt annat samhälle eller med föräldrar med helt annan åsikt eller ja, men vart man nu har växt upp. Så det blir... Det sitter ju kvar långt bak, eller långt inne, att mina föräldrar tyckte så här och man ser upp till sina föräldrar. Ja, majoriteten kanske gör det, och då blir det med att "ja, men mina föräldrar har rätt" och sen så blir det... Jag tror det är en ganska stor del i varför man tycker som man tycker.

BARN: Och då var det ett par som har det här problemet att killen har blivit påverkad jättemycket av, inte hans föräldrar men hans farfar, för att han fick aldrig [växa] upp med sin mamma och pappa för de lämnade han, så han fick [växa] upp med sin farfar och farmor. Och farfadern behandlade farmodern riktigt så här att "du ska bara stanna hemma, jag ska försörja familjen" och så. Och då har han ju sett upp till han och så här bara jag vill att också det ska vara så för mig nu.

Barnen beskriver att nära familj och släktingar påverkar barn i vad de tycker och hur de upplever saker, men också det samhälle som barnet växer upp i påverkar. Andra barn lyfter fram affärernas uppdelning av kläder och leksaker, och reklamen för dessa saker:

BARN: Det blir ju så. För att när man är mindre, runt treårsåldern, då fattar man inte det vi sitter och pratar om nu, utan då ser man... Då går man till leksaksaffären och sen ser man det är tjejernas, det är killarnas, det är rosa, det är blått. Det är ju så. Och en bild säger mer än tusen ord och om man är liten så förstår man mer på färger och sånt. Så att om man är tjej då går man självklart till den där rosa sidan bara för att det är så samhället är uppbyggt. Och där finns leksaksköket och där finns alla Barbie-dockor. Medan om man går till den blåa sidan, då finns det bilar, dinosaurier.

BARN: Det finns hammare och spik.

BARN: Ja. Det är typ Byggare Bob-saker.

Barnen beskriver att könsuppdelningen i affärernas olika avdelningar, som dessutom är färgkodade, gör att enskilda barn lär sig att det är så det "är" i samhället. Barnen resonerar vidare om hur reklamen påverkar oss till vad vi ska handla idag men också vilka ideal barn ska sträva efter som vuxna:

BARN: Men det är på grund av reklamen som... Det är helt klart reklamen som har sagt du måste se ut så här och så här och så här. Och att man [...] som ett litet barn, man vet inte om det påverkar att en tjej ska klä ut sig som en Barbie, men de skickar in de här signalerna "så här ska jag se ut när jag [blir] stor, Barbie är helt perfekt och hon får killen och bor här i det perfekta huset och allting". Men det är det här intrycken från reklam och allting. [...]

BARN: Barbie har ju funnits sen 50-talet och Mattel är extremt konservativt företag nu, men jag tror de har fortfarande den där bilden av den perfekta frun i huvudet. Och jag tror det är till exempel därför våra

stackars småungar blir redan i tidig ålder insprejade med vad jag skulle vilja kalla ganska mycket skit. Ja.

Barnen i citatet ovan beskriver att den uppdelning som görs i affärer och reklam påverkar oss vad gäller utseende, kläder, men även hur vi ska bo, ha relationer etc. Även idoler, filmskådespelare och superhjältar kan påverka:

"Det är ett exempel, förälder också eller kanske ens favoritsuperhjälte. Man skickar reklam, det är bara [...] filmer och så, och visar upp någonting, och kläder. Sen är det 'ja, den här personen har de här kläderna, då vill jag också ha det för jag ser upp som den som min idol' på något sätt."

Här beskrivs att barn påverkas och vill likna de vuxna förebilder de har och ser i sin vardag eller genom reklam och film. Ett annat av barnen lyfter fram att uppfostran och vanor även är kollektivt och språkligt:

"Det är så lätt hänt i det här samhället... eller alltså... Man är uppfostrad att säga "han" om allting."

Det här barnet tar upp språket som en del av uppfostran och att vi därigenom blir påverkade till att säga han om allting, det vill säga ha manlighet som norm. Andra tar upp att könsuppdelande normer bidrar till ojämställdhet:

"Det kommer aldrig bli jämställt om det fortfarande finns att tjejer fortfarande måste vara på ett visst sätt och killar måste vara på ett visst sätt."

Några av 14-åringarna diskuterar strukturer som både påverkar och kan motverka ojämställdhet:

BARN: Människor har väl inte tagit tag i det så mycket. Men jag vet inte. Jag vet inte riktigt hur man ska motverka det, men politiker och så kan väl bara dra linjen, den här personen får lika lön som man, en man och kvinna. Då vet jag inte hur de bestraffar ägarna över företaget. Men jag tror inte de kan göra någonting så där... Ibland kan det handla om att det är privatföretag och såna saker. Och det är ganska svår fråga.

BARN: Men jag tror nästan man måste komma till en sån här jättestor kris. Där som exempel det här med klimatet. Ingen hade tänkt att ta tag i någonting innan det blev så här att vi kommer gå under om några år.[...] Det är då man har tagit i det. Så jag tror att för att få ett svar på allt det här, man kommer nog inte få perfekta svaret förrän det blir en sån här kris, och det hoppas man ju att det aldrig blir. Man försöker komma på något med tiden i stället.

INTERVJUARE: Vad tänker du [namn]?

BARN: Jag tänker så här ja, för att kunna få förändring då måste det komma konsekvenser. Ja, jag håller 100 % med dig. Tänker även hur ska... Ja, frågan är vad för konsekvens ska

det bli? Jag tänker mer vad kan man göra så att män inte behöver tjäna 30 000 mer än kvinnor. Det är en svår fråga.

Barnen resonerar här om att politiken och reglering av företag kan påverka jämställdheten. Barnen menar också att det kanske krävs en kollektiv upplevelse i form av en kris för att människor som kollektiv ska "ta tag" i situationen.

4.1.4. Sammanfattning

De flesta av de yngre barnen känner inte till begreppet jämställdhet. Några har en uppfattning om att det betyder att alla är lika värda, men nämner inte någon koppling till kön. För de äldsta barnen hänger jämställdhet tydligt ihop med skillnader och orättvisor utifrån kön, normer och feminism. De anser inte att samhället är jämställt. När de resonerar om varför samhället är ojämnt tar de upp att barn under sin uppväxt formas till sådana värderingar genom bland annat sina föräldrar, reklam och affärers könsindelningar och ett språkbruk där mannen är norm.

4.2 Barns syn på kön och normer

En del av uppdraget handlar om att fråga efter barns erfarenheter av normer och värderingar om kön och könstillhörighet. Förknippar barnen vissa egenskaper och beteenden med ett visst kön? Uppfattar de killar och tjejer som lika, eller olika - eller varken lika eller olika? Genom barnens beskrivningar får vi kunskap om hur deras uppfattningar förhåller sig till normer och värderingar knutna till kön.

4.2.1 Vad killar och tjejer gör

Ett tema i barnens beskrivningar av killar och tjejer handlar om beteende, vad barn gör. Barnen berättar om killars och tjejers lekar, intressen och fritidsaktiviteter. Eftersom intervjuerna oftast ägde rum på en förskola eller i en skola pratar barnen om aktiviteter utifrån rum och platser i de miljöerna. Men de beskriver också vad killar gör/förväntas göra exempelvis i leksaksaffären, hemma och på fritiden.

Att leka tillsammans – och inte

En grupp 5-åringar berättar om olika rum på sin förskola och vad de gör i de olika rummen. Även om både tjejer och killar utnyttjar såväl byggrum, som myshörna och ateljé beskriver barnen att det vanligtvis är fler tjejer eller killar i ett visst rum, och att tjejer och killar använder rummen till olika lekar:

INTERVJUARE: Men vilka är det som brukar vara här inne i ateljén och leka då?

BARN: Typ alla...

BARN:Tjejer, typ alla tjejer. Aldrig killar.

INTERVJUARE: Aldrig killar?

BARN: Jo, ibland brukar killar.

INTERVJUARE: Varför är det så då?

BARN: Jag vet inte.

BARN: För att tjejer gillar typ mer att pyssla.

INTERVJUARE: Gillar tjejer mer att pyssla?

BARN: Ja, men vissa gör inte det.

INTERVJUARE: Vissa gör inte det. Vad händer om det kommer en kille in hit då och vill pyssla?

BARN: Det gör inget. Då får man det. Fast de kanske inte får komma in när det är stängt, för då är

alla andra här kanske.

5-åringarna i citatet beskriver att nästan alla tjejer, men ibland också några killar, pysslar i ateljén. Att pyssla beskrivs som något som tjejer gör mer. De ser dock inget problematiskt i att en kille också skulle vilja vara där. Diskussionen fortsätter:

INTERVJUARE: Ja, och är det något rum som det är mest pojkar i då?

BARN: Det är bygg... Det tror jag väl.

BARN: Ja, fast det brukar vara typ [tjejnamn] och några små tjejer, de brukar vara i bygg ganska mycket och leka med Barbie, hästar och sånt.

Barnen berättar att byggrummet är ett rum där det oftast är flest pojkar, men att även tjejer leker där. I exemplet lyfts fram att en grupp tjejer brukar vara i byggrummet men leker på ett sätt där just byggandet inte är i fokus. En av 5-åringarna beskriver också att tjejer och killar kan leka i samma rum:

INTERVJUARE: Vilka brukar bygga med Lego?

BARN: Killar och tjejer.

INTERVJUARE: Killar och tjejer. Brukar killar och tjejer göra det tillsammans?

BARN: Ja. Men inte på samma bygge.

INTERVJUARE: Nehej, varför inte det då?

BARN: För de vill inte, man får göra eget bygge om man vill.

Här beskrivs barnen leka i samma rum och med samma typ av leksaker, men att de leker i könade grupper för att de inte vill leka med samma bygge. Barnet i intervjun påpekar dock att man får vara där och göra ett eget bygge om man vill.

I en annan intervju med två 5-åringar berättar barnen att tjejer och killar leker tillsammans. Förskolebarnen beskriver däremot att det finns en skillnad på vad äldre och yngre barn leker med:

INTERVJUARE: Hur skulle ni säga att det är för flickor att gå på förskola och för pojkar att gå på förskola?

BARN: Det går bra.

BARN: Ja, det är roligt. För vi leker både med pojkar och flickor. Jag leker till exempel "Under höken" med pojkar och flickor.

INTERVJUARE: Ja, man kan leka med både pojkar och flickor. Är det vissa lekar som du lekar mest med pojkar och flickor, eller?

BARN: Jag leker mest med pojkar i "Under höken".

För de små tjejerna de kan typ inte springa så snabbt, som de är mest i sandlådan.

Det här barnet pratar om att kön inte är viktigt för uppdelning i lekarna, barnet leker med både pojkar och flickor. Däremot verkar ålder ha betydelse, vilket barnet förklarar genom att de "små" på grund av fysiska förutsättningar inte kan springa lika snabbt som de äldre.

I intervjuerna med 10-åringar frågade vi vad killar och tjejer leker med och vilka ytor och platser på skolgården som de

använder. De berättar att killar oftast spelar bandy och fotboll, medan tjejer hoppar hopprep eller går omkring och pratar. Barnen berättar att det på en del platser oftast är killar och på andra tjejer, men att det också finns platser där killar och tjejer leker lika mycket. Även om det finns skillnader kopplade till kön beskrivs det inte som någon stor sak eller som ett problem om en tjej är där killarna brukar vara eller tvärtom:

INTERVJUARE: Men varför tänker du att det är så här då? Till exempel att det är mest killar på bandyplanen?

BARN: Det kanske är mest killar som tycker om bandy.

INTERVJUARE: Så kan det vara... Och om det kommer någon, om vi säger att det kommer någon tjej och också vill spela bandy, vad händer då?

BARN: Det händer inte mycket då, de får bara vara med.

INTERVJUARE: Mm, de får vara med. Och sen på lekboden, eller vid lekboden har du skrivit att det är tjejer som, oftast tjejer, som är där och kanske hoppar hopprep. Och kan det komma killar och vilja göra det också ibland?

BARN: Ibland.

INTERVJUARE: Mm. Och vad händer då?

BARN: Det händer inte så mycket där heller, de får också bara vara med.

Könade skillnader

Att det finns "killeleksaker" och "tjejleksaker" är tydligt i barnens beskrivningar. Bilar, lego, låtsasverktyg och hjältefigurer beskrivs som typiska leksaker för killar, medan tjejleksaker är Barbie och prinsessklänningar. Men flera barn påpekar att den här uppdelningen inte alltid stämmer, och tar sig själva som exempel. Flera killar berättar att de själva leker med Barbie, och tjejer att de leker med bilar.

En 14-årig kille beskriver hur uppdelningen kan se ut:

"Men när man är liten, så killar blir ju mest [uppfostrade] så här, får av sina föräldrar lite coolare leksaker och så här Spiderman-dräkter och alltså så här hjälte-dräkter. Medan tjejer får prinsessklänningar och alltså så här Barbies och sånt..."

Också en grupp 14-åringar berättar att tjejer pratar om "tjejsaker":

KILLE 1: Nej, men de pratar om en massa tjejsaker. Och sen kan jag säga att de har kort om tid också, att de hinner inte med allting och det tar så lång tid. Det brukar ju också vara så med tjejer...

TJEJ: Jaha, att de...

KILLE 1: ...de kommer så här, och bara "den här sminkningen tog en timme på morgonen" eller någonting sånt där, får jag höra...

KILLE 2: Jag tycker det är intressant när de berättar.

KILLE 1: Ja, men jag säger bara att det tar en timme.

TJEJ: ...Det tar en timme.

I citatet ovan beskriver en av killarna att tjejer pratar mycket om särskilda tjejsaker och att de tar lång tid på sig

innan de kommer iväg till skolan. En annan kille påpekar att han tycker att det är intressant när de berättar. Han visar att även han som kille är intresserad av vad de har att berätta, varpå den första killen förtydligar att det inte är ointressant, men tar lång tid, vilket också bekräftas av en tjej i diskussionen.

En 5-årig tjej beskriver först att killar och tjejer är lika, men inte helt lika. Som exempel på vad som kan vara olika säger hon bland annat att killar hoppar högre än tjejer. Samtidigt påtalar hon att det inte är alla killar (eller tjejer) som hoppar högt:

INTERVJUARE: Men du, hur sa vi nu då? Om vi ska prata om det här med flickor och pojkar på förskolan, hur det är.

BARN: Mm, de är inte lika saker, fast nästan lika saker.

INTERVJUARE: Hur menar du när du säger att de inte är lika saker?

BARN: De gräver inte lika och de hoppar inte upp lika, de hoppar liksom så här [visar med handen], hoppar de.

INTERVJUARE: Vem hoppar så? Kan du berätta vad du gör?

BARN: Jättehögt. Fast en del pojkar hoppar inte jättehögt och en del tjejer hoppar inte jättehögt.

Beteende i klassrummet

Barnen beskriver att tjejer och killar betar sig på olika sätt i klassrummet. En grupp 10-åringar beskriver att killar är stökiga i klassrummet, och en tjej påpekar att detta kan vara lite jobbigt: "Det är lite jobbigt att [---] de typ springer runt i klassrummet vissa." Barnen beskriver inledningsvis killar som busiga, bråkiga, coola och kaxiga, vilket uttrycks i att killar låter mer, tar mer plats än tjejer och inte gör som vuxna säger. Men när barnen pratar vidare visar det sig ofta att det främst är en eller några killar som är på det här sättet. Så här berättar några av 10-åringarna:

INTERVJUARE: Är det någon skillnad i klassrummet på pojkar och flickor?
[allmänt medhåll]

KILLE 1: Nu ska ni få se. Om [namn] är på gång, då vet du, han är som en apa som hoppar runt och bara [imiterar apa].

KILLE 2: En gång när vi hade en vikarie ställde han sig på bänken och bara "wooh".
[pratar i munnen på varandra]

INTERVJUARE: Men allihopa, när jag ställde [frågan om skillnad i klassrummet på killar och tjejer], så sa ni "jaa!" allihopa? Kan ni försöka beskriva på vilket sätt?

KILLE 2: Alltså, han lyder inte någon.

INTERVJUARE: Men är det en person eller är det alla pojkar?

TJEJ 1: Nej, det är några till också

Även en grupp 14-åringar beskriver att killar tar mycket plats i klassrummet, och resonerar om varför det kan vara så:

BARN: Jag vill komma tillbaka lite till det [annat barn i intervjun] sa, med stökiga killar och tysta tjejer. Det är någonting som jag har märkt, att killarna har typ

lärt sig att roffa åt sig mer när det gäller att räcka upp handen och prata. Det är som att... såklart är det inte medfött, men det är som att de lär sig...

BARN: Typ från uppväxten?

BARN: Uppväxten, den äldre generationen, att killarna ni ska ta det här alltså... Faktiskt, alltså män, jag vet inte om... ja, det är ju för att det är så de är uppfosttrade under uppväxten, men de roffar gärna åt sig när det finns någonting de kan ta, som att räcka upp handen och svara på frågor och skrika rakt ut.

Barnet ovan ser en förklaring till killars "roffande" som att de lärt sig att det är så de ska bete sig, men poängter att det inte handlar om något medfött beteende.

Killar som slåss

Barnen beskriver också killar som utövar fysiskt våld mot andra barn. Två 5-åringar berättar om pojkar som slåss:

BARN: Ja, [namn] är så här jobbig, fast [namn] han brukar alltid vara, han brukar slåss ibland, och han brukar vara jättetokig, han sprallar så här typ.

INTERVJUARE: Okej, han sprallar.

BARN: Och han slåss ju så hårt.

INTERVJUARE: Han sprallar och slåss.

BARN: Han bara gormar.

INTERVJUARE: Är det jobbigt?

BARN: Ja, det är jättejobbigt, för han brukar alltid göra så.

INTERVJUARE: Och då, vad sa ni, vad händer då? Om det är någon som sprallar eller slåss?

BARN: Vi bara gör, vi tycker det inte gör någonting, för att han gör så hela tiden..

De här barnen säger att de tycker att det är jobbigt med pojken som slåss, men också att de inte gör något åt det. Eftersom det händer "hela tiden" tycker de inte att det gör så mycket, de har blivit vana.

4.2.2. Hur killar och tjejer är

Vad tjejer och killar gör har ett nära samband med hur de beskrivs "vara". Ibland beskrivs något barnen gör som en egenskap hos barnen. Barnen ger flera exempel på vilka egenskaper killar och tjejer har - eller förväntas ha. Som visades i avsnittet ovan beskrivs killarnas beteende som att ta plats, låta mer än tjejer och inte göra som vuxna säger vilket ibland leder till beskrivningar om att killarna är busiga, bråkiga, coola och kaxiga. En 5-årig tjej beskriver tjejer och killar i termer av snälla respektive busiga. Killen i samma intervjugrupp håller med, men inte om att detta gäller honom:

TJEJ: Alla tjejer är lite snällare, för killarna är busigare.

KILLE: Ja.

INTERVJUARE: Är killarna busigare, tycker du också det [namn]?

TJEJ: Ja.

INTERVJUARE: Men du är kille, är du busig?

KILLE: Nej.

De äldre barnen beskriver pojkars "bråkighet" som något

som vuxna förväntar sig snarare än en egenskap hos killar. En 14-årig kille berättar om situation där han och hans kompisar ställt till bråk mest för att de upplevde att det förväntades av dem:

"Vi får såna där brandövningar som man har, och då en gång så... vi var tysta jättemycket i vår klass, men den andra klassen satt och pratade så då fick vi gå ut en gång till, bara för att de ville jävlas med oss för att vi inte, liksom, vi hade inte varit tillräckligt tysta, alltså alla grupper. Men vi hade varit tysta och sen slängde de ut oss och det regnade ute, alltså det spöregnade. Så då tänkte vi så här, jag och mina polare så här bara, "okej, om de vill ha det så här, om de ska jävlas mot oss kan vi göra så", så vi sprang runt i skolan, drog upp varenda säkring på eldsprutorna som sprutar, sen satte vi post-it lapp på dem och så här då, det var inte kul."

Pojken i det här citatet beskriver hur lärarna gett barnen en kollektiv bestraffning för att några pratat för mycket under en brandövning. Som en reaktion på det agerade pojken och hans kompisar ut och störde ännu mer. Han beskriver det dock inte som något roligt utan som en tydlig protest mot lärarna.

Barnen beskriver ofta tjejer som "duktiga", de är lugna och tysta, gör som de blir tillsagda och lyssnar på pedagogerna. De yngre barnen beskriver också att tjejer är bättre på att säga till en vuxen om någon bråkar. Så här berättar en 5-årig tjej:

BARN: De är väldigt duktiga.

INTERVJUARE: Vilka?

BARN: Tjejer.

INTERVJUARE: Är tjejer väldigt duktiga?

BARN: Mm. Och en pojke är väldigt duktig.

INTERVJUARE: En pojke?

BARN: Två pojkar är snälla.

INTERVJUARE: Jaha, men vad gör de som är duktiga då? Vad menar du med det?

BARN: De gör allting.

INTERVJUARE: Vad sa du?

BARN: De lyssnar på fröken.

Tjejen berättar att vara duktig i skolan innebär att lyssna på fröken. Här är det tjejerna som beskrivs i generella termer, men det som några få killar beskrivs som undantag då de också är snälla och duktiga. Även de äldre barnen beskriver att lyssna och vara tysta är något som är typiskt för, eller förväntas av flickor. En grupp 14-åringar pratar om vilka förväntningar de ser finns på tjejer:

BARN: Ja, jag vet inte, tysta och blyga, jag vet inte.

BARN: Nej, men alltså fnittriga, alltså.

BARN: Ja, lite, de ska vara gulliga i beteendet.

Att vara tyst och blyg beskrivs som gulligt hos flickor. Barnen ger flera exempel på att tjejer beskrivs som blyga och mer stillsamma, medan killar tar initiativ och "gör" saker i större utsträckning. När det gäller relationer mellan killar och tjejer beskriver till exempel barnen att killar är de som "raggar", frågar om tjejen vill gå på dejt eller friar. Så här

berättar en grupp 10-åringar om att ragga:

INTERVJUARE: Är ragga något som både tjejer och killar kan göra?

[allmänt medhåll]

BARN: Ja, fast oftast killar.

BARN: Ja, oftast.

INTERVJUARE: Ja, är det oftast killar som gör det, varför då?

BARN: För att de ska verka tuffa.

BARN: Nej, för att de är mest singlar.

Beteendet att ragga beskrivs hänga ihop med egenskapen att verka tuff. Också en grupp 14-åringar beskriver att det är killen som tar initiativ i dejtsituationer, men påpekar att det inte borde behöva vara på det sättet:

KILLE: Killen ska alltid oftast vara först.

TJEJ: Ja.

BARN: Mm?

BARN: Typ om man ska gå ut med någon eller nåt sånt där... så känns det fel att tjejen inte kan våga säga, för att... eller, det är så här att det har alltid varit så att killarna har frågat ut och såna saker.

INTERVJUARE: Vad sa du att killarna...?

TJEJ: Frågat ut så här... Det är inte ofta så som en tjej så här "hej, vill du gå på dejt med mig?"

Tidigare har vi sett att barnen kopplat beteenden till uppfostran. Här kopplar barnen beteenden till traditioner: "det har alltid varit så" och beskriver därigenom en medvetenhet om att beteendet och egenskaperna är en del av övergripande mönster eller strukturer.

En grupp 14-åringar säger att killar förväntas vara starka och händigare och tjejer intresserade av smink. Anledningen till tjejernas fokus på utseende beskrivs som att de ska se bra ut inför killarna. En kille säger samtidigt att han inte tror att

killar bryr sig så mycket om hur tjejer ser ut:

KILLE: Nej, men jag tror inte killar bryr sig så mycket, de tänker mer på sig själva.

TJEJ: Gör ni det?

KILLE: Ja, jag bryr mig inte så mycket om tjejer plattar håret och såna saker.

TJEJ: Nej, men ni tar väl hellre en tjej med stor röv än en tjej med finnar.

KILLE: Det beror på personligheten...

4.2.3 Kropp och utseende

Barnen beskriver även hur killar och tjejer ser ut. Det handlar dels om hur killars och tjejers kroppar ser ut och skiljer sig åt, dels om attribut som kläder, färger och frisyrier. Barnen har framför allt lätt för att beskriva tjejers kläder eller kläder som killar "inte kan ha", till exempel klänning, bh, och "tjejshorts". Däremot har de svårare att komma på kläder som skulle vara "fel" för tjejer.

En 10-årig tjej beskriver i en teckning killars och tjejers kläder som tydligt åtskilda, men påpekar också att det inte alltid behöver vara så:

"Först ritade jag en kjol på tjejer, en klänning, klackskor, för det brukar då inte killar ha. Om de inte försöker föreställa en hen. Och så, drottningen brukar i stället för såna här stora kronor ha tiaror."

Klänning och kjol är något som inte killar brukar ha och blir därför markörer för tjejer. Barnet kommenterar dock att en person även kan ha könsöverskridande klädsel och då vara, eller föreställa, en hen.

Rosa är i barnens beskrivningar en färg som är mer typisk för tjejer medan blått är mer typiskt för killar. Samtidigt beskrivs det inte som något konstigt att tjejer har på sig blå kläder, medan killar som använder rosa riskerar att bli retade. Till

exempel berättar en 10-årig kille att han blev retad när han hade på sig rosa vantar.

Barnen pratar också om hur kroppen fungerar eller ser olika ut för tjejer respektive killar. Till exempel konstaterar de att tjejer har bröst, eller i alla fall mer bröst än killar, medan killar har skägg. Två 5-åringar pratar om ett fotografi som föreställer en person med långt skägg:

BARN: Ja, men jag tycker att det är en kille, för jag ser det.

INTERVJUARE: Hur vet man det?

BARN: Jag tror det i alla fall.

INTERVJUARE: Nej, jag vet inte.

BARN: För jag ser inte ut så där. Inga tjejer har skägg. [---]

INTERVJUARE: Finns det något sätt som vi kan veta att det är en tjej eller kille om vi tittar på dem?

BARN: [skratt]

INTERVJUARE: Har tjejer och killar olika kläder?

BARN: Ja, men ibland har de likadana, även fast det är en tjej och en kille. Fast en gång var det [två tjejer] som hade samma klänning. Killar brukar aldrig ha klänningar.

Flera barn tar upp att tjejer förväntas ha ljus röst, medan killar förväntas ha en mörk röst. En 14-årig tjej berättar att hon på grund av en operation fick en ljusare röst än hon haft förut, och att fler killar då blev intresserade av henne. Mörk röst är också en av de få saker som barnen tar upp som något som tjejer inte bör ha. Barnen uttrycker också att det är lite konstigt och kanske roligt med killar som har eller låtsas ha ljus röst. Samtidigt menar en 10-årig kille att han alltid har "pipig" röst och att det inte är något konstigt med det:

KILLE 1: En i vår klass, för på fritids satte han på sig en typ mormorklänning och typ en handväska, och satte på och av en sjalett och bara...

KILLE 2: Och smållde till folk med handväskan, typ.

KILLE 3: Då började man skratta åt att han hade pipig röst.

KILLE 1: Men vad då, jag har alltid pipig röst?

KILLE 2: Ja, men inte så pipig.

KILLE 1: Men om jag pratar länge, då blir min röst pipig.

Andra skillnader mellan killar och tjejer som barnen tar upp på temat kropp och utseende, är att tjejer kommer i puberteten tidigare.

Barnen påpekar att även om de ser skillnader behöver inte det handla om att det är fel. Det måste inte heller betyda att det är en fråga om olika rättigheter. Ett barn beskriver att olika inte måste betyda att det är orättvist:

BARN: Tycker inte det är orättvist om killar har kort hår och tjejer har långt hår.

INTERVJUARE: Det är inte orättvist.

BARN: Nej.

INTERVJUARE: Men om en tjej har kort hår eller en kille har långt hår då, vad händer då?

BARN: Det gör inget. Det är bara fint, tycker jag. Men [namn] är en tjej och hon har kort hår, och en på min skidskola, han hade långt hår.

Barnet ovan säger att olikheter inte måste vara kopplade till

orättvisor. Kommentaren visar på att barnet är medveten om att olikhet mellan kön kan innebära orättvisor, men att det inte måste göra det. Barnets beskrivning bekräftar även indirekt könsnormer om killar med kort och tjejer med långt hår, men att barnet inte tycker att det gör något om det är tvärtom. Kommentaren "det är bara fint, tycker jag" understryker resonemanget att det inte gör något, i likhet med kommentaren ovan om att det inte händer så mycket om någon bryter mot "det vanliga". Barnet ger även några exempel från sin vardag, som just visar på avvikelser från normen.

4.2.4 Sammanfattning

Barnens beskrivningar av hur killar och tjejer är, vad de gör och hur de ser ut, handlar inledningsvis om killar som pratar rakt ut i klassrummet, leker med bilar, spelar fotboll och är starka, coola och bråkiga. Tjejer beskrivs som duktiga och blyga, de leker med dockor, är intresserade av att vara snygga och de gör som vuxna säger. Men barnen invänder ofta snabbt att det inte alltid ser ut på det sättet – till exempel visar sig killars bråkighet ofta handla om hur några få killar är, och barnen kan påpeka att de själva, eller andra barn, inte är på det sätt de först beskrivit. De äldsta barnen pratar i termer av hur tjejer och killar "ska" eller "förväntas" vara, inte hur de "är".

Barnen beskriver att tjejer och killar ofta leker på olika platser, med olika aktiviteter och leksaker och i kill- och tjejgrupper. Men de säger att det inte händer något särskilt om den uppdelningen skulle ändras, utan att alla får leka med vad de vill.

Barnen har en tydlig bild av att vissa leksaker, kläder, färger och kroppsliga attribut hör till tjejer och andra till killar. Bilar respektive dockor är återkommande exempel på kill- respektive tjejleksaker. Men flera pojkar berättar att de leker med Barbie ibland.

När det gäller kläder och annat som har med utseende att göra har barnen överlag lättare att hitta exempel på vad som är typiskt tjejigt och vad killar inte bör ha på sig, än att beskriva sådant som enbart killar har eller som tjejer inte kan ha.

Några av barnen berättar om pojkar som slåss. En kille beskriver det som jättejobbigt, men också att det inte gör så mycket eftersom det "alltid" är på det sättet.

5. Barns röster om att uppleva ojämställdhet

5.1 När vuxna gör ojämställdhet

5.1.1 Uppdelning efter kön

I samtalen börjar ofta barnens beskrivningar av killar och tjejer som motsatser. I de allra flesta fall nyanseras sedan bilden av motsatsförhållandet, med kommentarer om att både tjejer och killar kan göra liknande saker, som vi såg i förra avsnittet.

Återkommande i flera samtal är att både vuxna och barn gör skillnad mellan tjejer och killar när det gäller sport. Flera barn tar exempel från gymnastiken i skolan, där lärarna förstärker skillnaderna genom att dela upp barnen i kill- respektive tjejlag: En grupp 14-åringar diskuterar.

BARN 1: Jag är inte någon sån där som orkar prestera väldigt bra på gympalektionerna, men på min förra skola, var det alltid det där som "ja men killar i den gruppen, tjejer i den gruppen", när vi gick i trean. Jag menar, det finns ju inga fysiska skillnader i den åldern. Inte för att det finns det i vår ålder heller egentligen, men det är bara så himla löjligt tycker jag att gympaläraren inte bara kan dela in så här ett, två, och så här, och kan man vara i olika lag istället för att vi alltid ska behöva dras över en kam, att tjejer och killar är så olika.

BARN 2: Ja, och för att tillägga då, jag tycker det förekommer oftare med manliga gympalärare också det här med just tjejer och killar. Vi hade ju en, jag tror det var hon du snackade om, [gympalärare]?

BARN 1: Mm.

BARN 2: Ja, jag tycker hon var jättebra.

BARN 3: Ja, hon var jättebra.

BARN 2: Hon brydde sig inte om man var kille eller tjej alltså. Nej.

Här diskuterar barnen om en gympalärare som delar upp grupper efter kön, vilket barnen reagerar på och menar att vad läraren gör är att betona skillnader mellan flickor och pojkar. Ett annat barn tar upp ett annat exempel där en kvinnlig lärare gör tvärtom och inte gör en sådan uppdelning mellan kön, vilket barnen ser som något positivt. En annan grupp 14-åringar resonerar också om idrottslärare som delar upp barnen efter kön, men menar att det är bättre att dela upp grupper efter andra kriterier.

BARN 1: Ja, alltså han tänker ju... Tänker man att man delar upp tjejer och killar, alltså, det finns ju... Även fast de könen har två fysiska skillnader, alltså biologiskt sett, som vuxna, så är det ju en kvinna som tränar och en man som inte tränar, är det klart så att kvinnan är starkare och mer fysiskt bättre än killen.

BARN 2: Bättre liksom, det beror ju på hur man är.

BARN 1: Så att dela upp i tjej och kille känns dumt, liksom, för då är det bättre att dela in efter fysisk nivå.

BARN 2: Förmåga.

Barnen tar också upp att uppdelningen utifrån kön i olika sporter kan innebära att enstaka barn av ett visst kön begränsas i vilka sporter de kan träna på fritiden: En grupp 10-åringar diskuterar.

BARN 1: Som i fotboll, då får bara killar spela med killar och tjejer får bara spela mot tjejer.

BARN 2: Precis.

INTERVJUARE: Ja, hur skulle ni vilja att det var då?

BARN 1: Att man skulle få killar som spelar alla sporter. Att tjejerna få vara med också

BARN 3: Det finns inget tjejlag i hockey heller.

INTERVJUARE: Alla får spela? Okej, nu ville [namn] säga något.

BARN 3: Jag tycker att det ska vara som om några [tjejer] vill gå till ett hockeylag, med killar, då tycker jag att de ska få det.

BARN 1: De fick spela med killar.

BARN 2: Alla är lika värda.

BARN 3: Mm.

BARN 1: Och får vara med i alla lag och så.

När en grupp 14-åringar under intervjun ombads att göra ett collage på en situation som de upplevt som orättvis skildrar de en annan aspekt av problematiken kring att dela in lag i kille/tjej, nämligen att den diskriminerar personer som inte identifierar sig enligt de kategorierna:

BARN 1: Vi har gjort så här en skolmiljö där en idrottslärare säger "killarna går dit och tjejerna går dit", så han delar upp dem utifrån deras kön, för att han tror typ att de har olika nivåer då på sin alltså sport, den sporten de ska göra. Och det i sig är en diskriminering, men sen så har vi en person som är trans...

BARN 2: Genderfluid.

BARN 1: Ja, det där. Han är inte riktigt säker på vart han vill gå eller vart han får gå. Och då är han väldigt confused i mitten, och läraren tar ingen hänsyn till det.

Här beskriver barnen en konsekvens av att läraren delar upp i två kön för en person med annan könstillhörighet. Barnen reagerar på att läraren lämnar personen "i mitten". Barnen har i intervjun lyft fram strukturerna i form av omklädningsrum som delar upp barnen i två kön men här beskrivs även att lärarens agerande ställer en person i klassen tydligt utanför och att läraren inte tar hänsyn till det utanförskap som detta skapar.

5.1.2 Olika förväntningar utifrån kön

Barnen berättar också att vissa lärare har olika förväntningar på tjejer och killar: En 14-åring berättar:

BARN: Ja, alltså något nu med skolan, något jag reagerar väldigt starkt på, det här på gympalektionerna, hur killar alltid tycks ha ett större krav på sig att prestera mera fysiskt och så

här. Vår gympalärare liksom "kom igen killar!", så här, och sen med tjejerna "ja, bra, klättra över en sån här bock". Det blir aldrig... jag vet inte, nej, hm...

INTERVJUARE: Ställer man högre krav på killarna än på tjejerna?

BARN: Ja, men inte riktigt så, utan jag menar mer att tjejerna förväntas liksom inte att prestera lika bra fysiskt för att de är tjejer, men sen när det kommer till dans och annat på gympalektionen, då är det tvärtom, då är det killarna, då är det bra om de kan göra v-steget. Och då tjejerna, då ska de dansa liksom... och det här är gympaläraren, han växlar lite grann vad han tycker är manligt och kvinnligt och så där. Vad han tycker är feminina aktiviteter och så där. Så sätter han kraven olika. Och jag gillar inte det, jag tycker han borde ha samma för alla.

Här beskriver barnet dels att läraren uttrycker vad som är manligt och kvinnligt, att vissa aktiviteter passar tjejer bättre och dels att tjejer och killar förväntas prestera olika. Killar förväntas prestera bättre fysiskt och läraren ställer därför olika krav.

Andra barn och unga pratar även om att lärare förväntar sig olika saker av killar och tjejer på andra typer av lektioner. En 14-årig tjej berättar:

"Ja, men det förekommer ju ändå så här på typ lektioner att på vissa lektioner då är det oftast killarna som pratar mycket mer och det förväntas mer av dem, tycker jag, att de ska säga smarta saker typ. Och jag tycker att man borde istället fråga individer istället. "Vad tänker du?" Eller kanske sådana som inte pratar så ofta."

Här beskrivs att killarna pratar mer än tjejerna, vilket också förväntas av dem. Barnet anser att lärarna borde fråga individerna, oavsett kön, vad de tänker och vill ha sagt. Flera av ungdomarna tar också upp att pojkarna pratar mer, och att pojkarna pratar mer "rakt ut" och inte räcker upp handen:

TJEJ 2: Faktiskt, alltså män, jag vet inte om... ja, det är ju för att det är så de är uppfostrade under uppväxten, men de roffar gärna åt sig när det finns någonting de kan ta, som att räcka upp handen och svara på frågor och skrika rakt ut. Och det är någonting som skiljer väldigt mycket i skolan, mellan tjejer och killar. Tjejer kan sitta och räcka upp handen, sen kan någon kille ropa rakt ut och läraren pekar "precis, där".

TJEJ 2: Ja, precis. Ja, fast någon annan kanske skulle säga samma sak.

KILLE: Fast i min klass, då är det just en kille som hela tiden bara ropar ut svaret. Även om det är rätt, då säger läraren då till att "du måste räcka upp handen". För vi har problem i vår klass att ingen räcker upp handen.

I det föregående citatet beskrevs att killar som pratar mycket förväntas säga smarta saker, men här ges delvis en annan bild. Även här ovan beskrivs det att killar pratar utan att räcka upp handen, men här beskrivs det som att killarna "roffar åt sig" och får ett positivt medhåll från läraren, trots att andra (tjejer) också räckt upp handen men inte får en chans

att svara. Ett annat barn bekräftar bilden, men beskriver att läraren markerar att sättet att prata rakt ut inte är ok. Barnen pratar också om att det inte bara är när lärarna frågar som killarna får "förtur", utan även på lektioner där handuppräcningen signalerar att man som elev behöver lärarens hjälp. En 14-åring förklarar:

"I vår skola har det väl varit så här att vissa tjejer har väl känt att vissa lärare är snällare mot killar, och i något lag, för att den, typ om tjejer har räckt upp handen jättelänge och så om en kille bara räcker upp handen så där så väljer den killen. Och så är det så ett antal gånger då, då har liksom ... får tjejen inte liksom bara, "hallå, jag har räckt upp handen nu en kvart". Men första killen som räcker upp handen, så, "vad är det här?" och det får så dåligt intryck. Jag vet inte om läraren tänker så, men ibland känns det som lärare i vår skola kan favorisera, faktiskt."

Här beskrivs att tjejerna får vänta betydligt längre än killarna för att få hjälp av lärarna, att killarna även i denna situation får omedelbar respons medan tjejerna behöver vänta.

Det här med att killarna förväntas prata mer kan samtidigt också innebära att killarna får mer tillsägelser. En av de intervjuade 14-åriga pojkarna berättar att killarna blir "dragna över en kam" och får kollektiva tillsägelser:

"Ja, men verkligen. Den skolan jag går på nu, där är det väldigt bra lärare som faktiskt inte bryr sig om kön så där. Både på gympan och på lektionerna. Så det var min förra skola som jag kände att det var mer tjej-kill. Och alla känner till uttrycket de lugna tjejerna och de tuffa killarna som var så här busiga som man bara störde sig så jävla mycket på. Som jag så här jättelugn sitter fint, men ändå säger lärarna "alla killar nu får ni vara tysta", så här, jag bara "jag är ju redan tyst, varför ska du säga till mig för?" Ja, och det är ju på lektioner också. Så det är bara jättedumt tycker jag."

En 14-årig tjej ger ett annat exempel på hur lärare ger uttryck för stereotypa värderingar, från en situation där en tjej hade brutit armen och därför behövde extra hjälp med en del moment på träslöjden. Träslöjdläraren kommenterade då att hennes behov berodde på att hon var tjej.

Några barn tar även upp exempel som de beskriver som mer extrema, som den här 14-åringen:

KILLE 1: Jag har sett tjejer bli behandlade på ett annat sätt. Jag var dum och inte agerade men jag har sett.

INTERVJUARE: Mm, vad var det då?

KILLE 1: Det var på skolan jag gick på tidigare innan jag började på den här. Då hade vi en extremt sexistisk lärare och placerade alla tjejer på ett hörn av klassrummet och alla killar på ett annat. Och det enda tjejerna skulle göra var att hålla tyst, citerar jag honom här faktiskt. Vi fick svara, så fort vi räckte upp handen, då fick vi svara, men när de räckte upp handen då bad han dem att ta ner handen.

KILLE 2: Vad knäppt.

5.1.3 Ansvar för bråk och våld

Efter att vi frågat om det är någon skillnad på vad flickor och pojkar kan få göra berättar barnen på en förskola om att pedagogerna ibland placerar barnen varannan flicka, varannan pojke när de sitter och äter. Barnen resonerar om varför:

- INTERVJUARE: Men det här med att sitta varannan kille, varannan tjej, varför är det så?
- BARN 1: För att vissa kan liksom bråka och vissa kan göra massa andra saker, vissa gör jättemycket ljud när de pratar.
- INTERVJUARE: Jaha, är det någon skillnad på flickor och pojkar då? Killar och tjejer, om de gör mycket ljud eller bråkar eller så?
- BARN 2: Nej, det är det inte.
- INTERVJUARE: Varför tror du att man sitter så varannan kille och varannan tjej då?
- BARN 1: Jag vet inte. Men tjejer kan faktiskt också bråka och göra höga ljud, så jag vet faktiskt inte.
- INTERVJUARE: Nej, de kan också göra det? Är det oftare killarna som gör det, tror du?
- BARN 1: Ja, det tror jag. För [pojknamn] han brukar göra ganska mycket ljud och han är kille och...
- BARN 2: Och [annat pojknamn] tror jag faktiskt.
- BARN 1: Det är typ aldrig tjejerna som gör mycket ljud. Nästan.

Barnen ovan tar upp exemplet utifrån en fråga om skillnader mellan killar och tjejer. Barnen berättar att placeringen är för att minska bråk och högljutt prat. Efter lite resonemang sinsemellan kommer barnen fram till att några killar står för det mesta av bråket och den höga ljudnivån. De uttrycker att tjejer "också" kan prata högt, vilket visserligen nyanserar bilden, men samtidigt bekräftar de att det oftast är (vissa) pojkar som bråkar och skriker. En del barn berättar, som vi såg i förra kapitlet, om killar som är aggressiva och våldsamma mot andra barn, både tjejer och killar. En del beskriver också att de vuxna inte stoppar våldet, trots att andra barn uppmärksammar de vuxna på våldet. Några 5-åringar berättar om en pojke som inte lyssnar och som slår alla:

- KILLE: När någon slår någon, då...
- TJEJ: Då kommer fröken och säger "man får inte slåss". Och [pojknamn]...
- INTERVJUARE: Men varför får man inte slåss?
- TJEJ: När fröken säger "Knuffa inte ut [---], sen han... Fröken säger och säger, han lyssnar inte, han bara knuffar en, sen kom den här plankan på mitt huvud.

Barnen berättar att pedagogen visserligen säger till upprepade gånger, men att det inte får pojken som är våldsam att sluta, och ett av barnen berättar att hon sedan blivit slagen av honom. Även 10-åringarna berättar om situationer där de, trots att de uppmärksammat de vuxna, har blivit utsatta för våld av en pojke som bråkar eller slåss. Det är flickor och några pojkar som utsätts för våld.

5.1.4 Sammanfattning

Barnen berättar om att lärare delar upp barnen i tvåkönade grupper på ett sätt som förstärker skillnader som barnen inte uppfattar finns, vilket barnen är kritiska till. Barnen

pekar på konsekvenser för barn med transidentitet, och att tillgången till olika fritidsaktiviteter kan begränsas. Barnen berättar också om att lärarna i vissa fall har olika förväntningar på tjejer och killar och att tjejerna får vänta längre för att få hjälp av lärarna när de behöver. Barnen berättar också om att vuxna inte stoppar killars våld mot andra barn.

5.2 När barn gör ojämställdhet

5.2.1 Uppdelning efter kön och tvåkönsnorm

Barnen berättar att även barn gör uppdelningar i könade grupper. En grupp 10-åringar diskuterar:

- BARN 1: Det tycker inte jag om, när de vill att man ska dela in i killar, killarna mot tjejerna. Jag tycker inte att det är så bra.
- BARN 2: Det är killarna i klassen som vill att det ska vara ett tjejlag.
- BARN 1: Vissa tjejer också.
- BARN 2: Vissa tjejer och vissa killar brukar vilja att det ska vara tjejer och killar.
- INTERVJUARE: Okej.
- BARN 1: Om vi ska köra [---] då så, då delar vi... när vi samlas då så är det vissa tjejer och killar, mest killar när vi säger så här till gympaläraren, de gör det typ varje gång, "kan vi inte vara i kill- och tjejlag, det är mycket roligare".
- INTERVJUARE: Mm. Hur blir det då?
- BARN 1: Jag tycker inte att det är så roligt.
- BARN 2: Det är inte roligt och han, [gympaläraren] gör det aldrig.
- INTERVJUARE: Okej. Han gör det aldrig?
- BARN 3: Nej. För att man ska kunna vara med alla.
- INTERVJUARE: Så de som säger att de vill ha de här kill- och tjejgrupperna, är det andra barn?
- BARN 3: Mm.
- INTERVJUARE: Och varför vill de ha det så tror ni?
- BARN 3: Typ de, för att de som säger det kanske vill ha sina bästa kompisar som killar men jag tycker att man kan samarbeta med andra också även fast det inte är ens bästa kompis.

Flera av barnen reagerar mot könsuppdelning och tydliga markeringar mellan killar och tjejer. I exemplet ovan berättar barnen om andra barn som vill dela in i lag och spela killarna mot tjejerna. Gympaläraren beskrivs dock som en vuxen som aldrig delar upp i grupper efter kön, utifrån tanken om att alla ska kunna vara med alla. Samtidigt beskriver en del barn att det är viktigt att veta vilket kön en person har. En 10-årig pojke berättar att det kan vara svårt att tilltala en person om man är osäker på vilket kön personen har:

- BARN: [---]då kanske det är att man ska se lite olika [ut] om man är tjej eller kille, kanske. Då vet inte jag om han är en kille eller en tjej. Egentligen.
- INTERVJUARE: Om man inte...
- BARN: Fast då kan man fråga.
- INTERVJUARE: Då kan man fråga. Och varför tänker du att du vill veta det då? Varför vill man veta om det är en tjej eller kille man pratar med?
- BARN 1: Jag vet inte riktigt.
- BARN 2: Så man inte råkar säga "han" till en hon eller

"hon" till en han.

I en av tonårsgrupperna är det några som motsätter sig att bara prata i termer av killar och tjejer och diskuterar flera alternativ:

BARN 1: Ja, och sen så, som vi redan har sagt så är det ju, det diskriminerar de som inte vet vilket kön de... var de ska vara, vad de tillhör. Om de är osäkra eller så. [---]

BARN 2: Ja, jag kan ju också säga det att det här med transsexuella personer som väldigt mycket kränks i skolan. Jag har en vän som är transsexuell, och hon blir alltid uppdelad som... eller nu sa jag ju hon, fan jävla idiot [skrattar] Han delas alltid upp i tjejlaget, och så här får aldrig vara bland den könsgruppen som han känner att han tillhör. Utan han ska alltid delas upp med tjejerna så där, vilket är väldigt konstigt tycker jag. [---] Hen vet ju vilken könstillhörighet han har, för är man transsexuell är man ju ofta, är tjej eller kille, annars har man ett annat kön, typ som gender fluid. Som det. Och det är väl det som han är, gender fluid. För transsexuell, då bara byter man kön. Så du har fortfarande ett kön, man är inte en hen.

BARN 1: Fast man känner sig inte som det. Om jag som föds som kille och är transsexuell, då är jag en tjej.

BARN 2: Ja, jo.

INTERVJUARE: Just det.

BARN: Men om han är osäker, då är antagligen gender fluid.

BARN: Nej, men okej då. Men det kan ju uppstå problem...

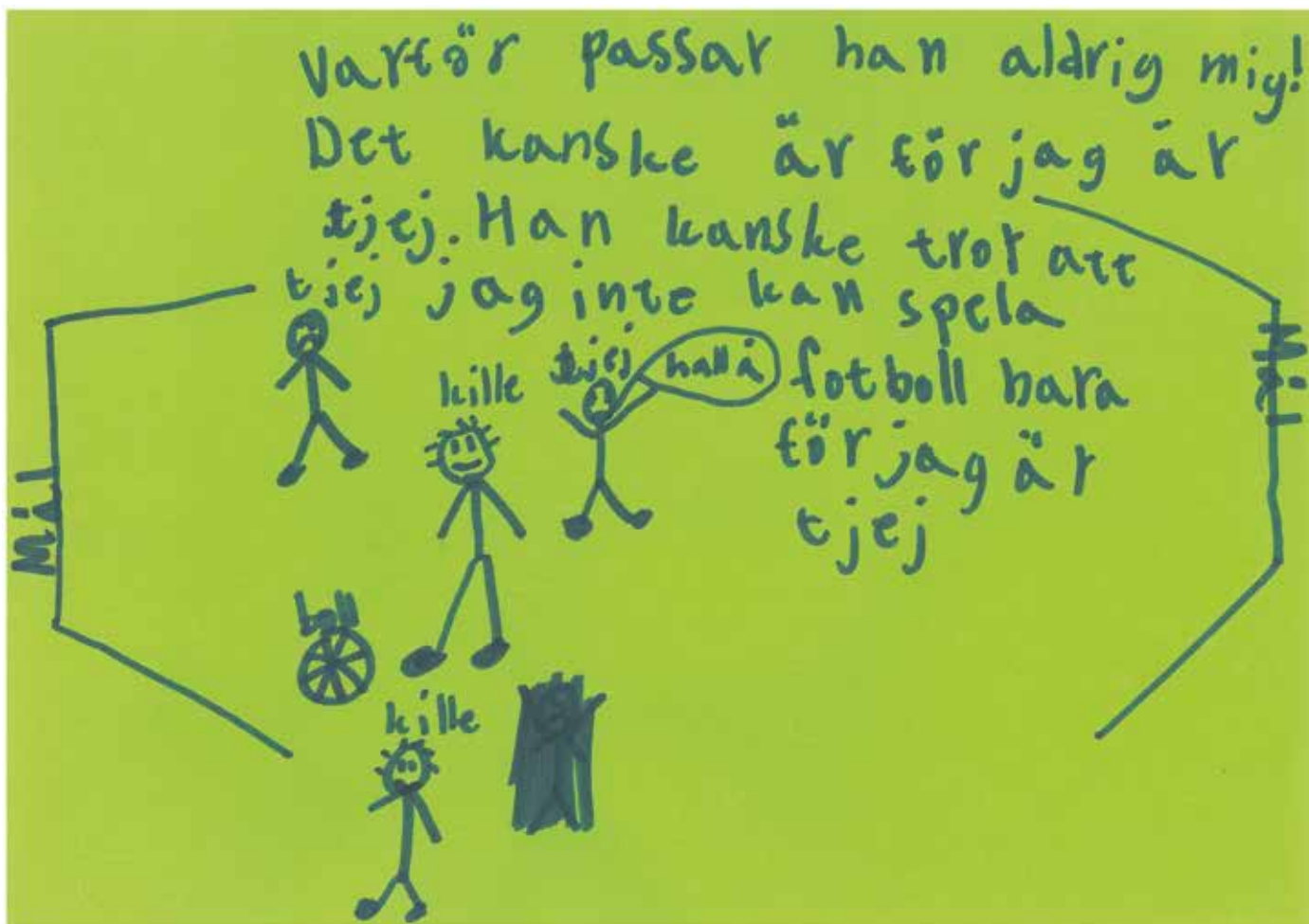
BARN: Fan också. Det är så jävla svårt.

BARN: ...om den här, den är typ en kille i grunden, men vill vara en tjej och vill vara i samma omklädningsrum som tjejerna och i samma lag. Det kan ju vara så då att gympaläraren försöker markera att, "du får vara med killarna tills du blir 18" typ.

Barnen i exemplet ovan resonerar om att det kan svårt att veta hur man ska benämna transpersoner. Det svåra beskrivs handla om ovana/osäkerhet med orden vilket implicerar att språket bidrar till könsnormer. Barnen resonerar också om att strukturer förstärker problemen med att bryta mot normen om att det finns två kön bland annat genom omklädningsrummen på idrotten och att vuxna kan markera, "rätta" in någon som bryter mot det genom en koppling till biologiskt kön.

5.2.2 Hierarkier utifrån kön

Barnen pratar om att det finns olika typer av hierarkier mellan barn. Hierarkier som både de själva och de vuxna sätter upp. Det är hierarkier på grund av kön, inom ett visst kön, men även kopplade till ålder eller andra positioner i kompisgänget. I ett exempel beskriver en utklädningsdag på skolan där de genom kläderna skulle "byta kön":

INTERVJUARE: Ni nämnde tidigare att ni hade den där, någon utklädningsdag, när flickor skulle vara utklädda till killar och tvärtom. Vad tyckte ni om det?

TJEJ: Det var något år sen. Men det man kände då var så här... Det vissa av mina kompisar tyckte det var typ så här "jaha, ska vi klä ut oss till killar bara för att se hur bra de har det?". Så var det väldigt många som tänkte. Och sen var det killarna i min klass bara "jag vill inte vara tjej, jag orkar inte". De var jätteanti att för en dag kunna känna hur det känns eller så där, kunna vara ... Klä ut sig. Det tyckte de var ett helvete. Och det var väldigt många som tänkte "nu ska jag få känna på hur det är att vara kille bara för att de har det mycket bättre". Det var väldigt negativt runt [---].

INTERVJUARE: Vad var tanken med det från början?

KILLE: Jag tror det var bara någon kul grej egentligen.

TJEJ: Ja.

KILLE: Att man skulle klä ut sig till tjej och kille, byta utseende. Jag tycker inte att... I alla fall vad jag minns från det så var det inte så mycket att de bytte roller, att... Man kunde ju spela. Kanske tjejerna skojade med bara "yo, yo, yo" och så där.

INTERVJUARE: Det var lite att de skulle bete sig som killar?

KILLE: Ja.

14-åringarna i det här citatet gör olika tolkningar av dagen. Någon ser det bara som en lek, en "kul grej", och noterar att

vissa spelar med. Ett annat barn beskriver att några killar och tjejer motsatte sig bytet, någon kille "orkade inte" vara tjej och se hur det skulle kunna vara, medan en del tjejer kopplade till att de för en dag skulle kunna få känna på att ha det bättre, som killarna har det, vilket är ett uttryck för en hierarki mellan könen.

När killar och tjejer leker med varandra kan de bli retade. Det är tydligt att det är främst killar som umgås med tjejer som blir retade, av andra killar. Först ett exempel från förskolebarnen:

INTERVJUARE: Men så här, känner ni själva att ni kan leka med vem ni vill eller leka vilka lekar ni vill?

KILLE: Ja, men alltså ibland brukar vissa börja retas ibland.

INTERVJUARE: Mhm. Vad är det som händer då då?

KILLE: Alltså, om man leker ungefär med en tjej, så ibland tycker vissa killar att det är fjantigt.

INTERVJUARE: Mm, och vad säger de då då?

KILLE: [---] då han leker själv med en tjej. Han ska inte säga någonting, om han gör det själv.

BARN 2: Men om han inte gör det då?

KILLE: Ja, men det är ändå taskigt mot de som leker.

INTERVJUARE: Mm, ja, vad är det de kan säga då? Att det är töntigt sa du?

KILLE: Ja. Alltså, "du är fjantig som leker med en tjej."

Barnen ovan beskriver att en del killar retas när andra killar leker med tjejer, vilket ett av barnen beskriver som taskigt mot både tjejen och killen som leker. Först kommenterar

barnet att killen som retas dessutom själv gör detsamma, det vill säga leker med tjejer. På en fråga från ett annat barn i gruppen förtydligar barnet att det är taskigt att retas om det oavsett om den som retas själv bryter mot normen eller inte. Liknande berättelser återkommer bland 10-åringarna. Ett av barnen i följande citat börjar med en förklaring till varför det är så, och pekar därigenom på den bakomliggande normen:

INTERVJUARE: Finns det några andra såna där saker som folk tycker om killar och tjejer? Hur killar ska vara eller att tjejer ska bete sig på ett visst sätt eller? Eller känner ni att det är...?

BARN 1: Vad heter det, de tycker att det är så konstigt om en kille bara leker med tjejerna istället för att vara med killarna, som de tycker att den personen ska vara med killarna. Det kan inte de bestämma.

INTERVJUARE: Hur känner ni att det är här på skolan då till exempel? Kan ni själva göra det ni vill, leka med vem ni vill eller med olika saker ni vill?

BARN 1: Oftast.

BARN 2: Oftast.

Här ger barnet en förklaring till att en del tycker det är konstigt om en kille leker med tjejerna, men att inte de kan bestämma det. Det framkommer även under intervjun att en kille som leker med tjejer kan bli retad. En annan av 10-åringarna berättar om en situation han varit med om där kompisens kommenterat att umgås med tjejer är som att befinna sig på en annan planet, och att han ska säga till när han kommer tillbaka till jorden. Något som kan tolkas som att kompisens menar när han kommer tillbaka till den vanliga världen. Pojken berättar det som svar på när något som känns orättvist eller konstigt och han kommenterar också att han protesterar mot kompisens kommentar genom att lägga på och inte fortsätta samtalet.

Barnen kommenterar i flera intervjuer att killar retar/ kommenterar andra killar som umgås med tjejer. Det tycks således vara något som pekar på hierarkier framförallt mellan killar, och att det innebär en sämre ställning att leka med tjejer. Ett annat exempel framkommer när en grupp 10-åringar i en teckning visar på saker som beskriver en orättvis situation:

INTERVJUARE: Är det någon som vill börja berätta hur ni har tänkt med teckning, [namn], vad har du ritat?

BARN: Två barn, en tjej och en kille som gungar. Och sen kommer en lite större kille och säger "haha, titta på dem". Och där skriver jag "det är fel" här uppe.

INTERVJUARE: Mm, jättebra, tack. Varför säger han titta på dem?

BARN: Han tycker de [är] fjantiga.

INTERVJUARE: Varför det?

BARN: Han tycker det är fjantigt om man leker med en tjej.

Citatet ovan handlar om en kille som retar en annan kille för att han leker med en tjej. Även om kommentaren gäller att båda är fjantiga, förtydligas sedan att killen som retas anser det fjantigt att en kille leker med en tjej. Det verkar också

som att särskilt killar som leker med dockor blir retade. En 10-åring berättar:

BARN: Jag tycker det är så att om en kille skulle sätta sig och leka med Barbiedockor på fritids eller något, då skulle alla säga så här "åh, vad fjantig han är" och så.

INTERVJUARE: Säger folk så om det är en kille som...?

BARN: Ja. Om det är en kille som leker med tjejsaker fast det inte finns tjej- och killsaker och då säger killar "ja, men Barbiedockor och tjejsaker, du kan inte leka med det".

INTERVJUARE: Och vad händer då? Vad tycker den killen som sitter och leker med den där Barbiedockan då?

BARN: Han blir ledsen.

Barnet ovan berättar att en kille blir retad av andra killar när han leker med vad killarna uppfattar som tjejsaker. Utifrån barnets erfarenhet blir killar "rättade" och retade av andra killar om de leker med saker som är mer förknippade med tjejer. Barnet som berättar motsätter sig både en sådan rättning och normen att vissa saker är förknippade med ett visst kön.

Tidigare beskrevs att barnen pratar om kläder och färger som markörer för kön. Att killar skulle ha klänning på sig är något som fler barn tar upp som något som tydligt bryter normen, det är något som är ovant. En grupp med 10-åringar diskuterar hur de skulle reagera i en sådan situation:

INTERVJUARE: Men hörni, vad skulle hända då, om det kom hit en pojke i klänning?

BARN 1: Vi, alltså några kanske skulle kunna retats, men vi skulle kunna skratta och fnissa lite.

INTERVJUARE: Varför det?

BARN 1: Det skulle se lite roligt ut.

BARN 2: Lite roligt ut.

BARN 1: En kille kommer...

BARN 2: ...ut med klänning. Du ser vad det är.

BARN 1: Man bara hi, hi, hi, hi, hi. För vi är inte vana att se killar i kjol eller klänning.

INTERVJUARE: Ni är inte vana vid det, så då blir det lite roligt?

BARN 1: Ja.

Här är det flera barn som pratar om att de skulle fnissa om en kille kom klädd i klänning. Barnen beskriver att de inte är vana att se killar i kjol eller klänning och att de därför börjar fnissa, kanske på grund av osäkerhet. Ett av barnen kommenterar att några kanske även skulle retas, men menar att fnissandet inte är för att retas, utan mer för att de är ovana vid att se en kille med klänning.

5.2.3 Heteronormativet

I våra intervjuer är det tydligt att när barnen diskuterar kärleksrelationer bygger resonemanget på heterosexuella relationer, att bli kär innebär alltid att bli kär i någon med annat kön. När de yngre barnen pratar om att tjejer och killar leker tillsammans så framkommer att andra kan tolka det som att de är kära i varandra:

BARN 1: ...andra killar, och säger att man är kär i den

tjejen bara för att man sitter och leker.

BARN 2: Ja, typ som några, vad heter det, personer i vår klass säger att vi två är kära bara för att vi bråkar väldigt mycket.

INTERVJUARE: Jaha, okej.

[pratar i munnen på varandra]

BARN 2: ...också för att [namn]... Han går med en tjej som hade börjat här på skolan, och det har jag med. Och sen hade bara [han] sagt att han är kär henne, bara för att han leker med henne. Det är det jag tycker är det dåligaste som vänner säger ibland.

BARN 1: Idiotiskt.

Barnen i citatet ovan tycker inte om att andra säger att de är kära om en kille eller tjej leker med varandra, och poängterar att det är dåligt, till och med idiotiskt, att säga det. Flera barn kommenterar i ett sådant sammanhang att man borde få leka/vara med vem man vill, vilket vi tolkar som att de får kommentarer som implicit påpekar för dem att de bryter mot en norm - att i leken hålla sig till andra med samma kön - alternativt att lek med någon av ett annat kön innebär en kärleksrelation.

Vi har i våra intervjuer inte fått beskrivningar av några andra än heterosexuella relationer. En 10-årig kille tar dock upp att det är viktigt att se skillnad för att inte råka "ragga" på någon med samma kön:

INTERVJUARE: Så där tänkte jag fråga varför ni tror att vi vill se skillnad, eller att vissa vill se skillnad på, är det en tjej eller kille? Varför behöver vi olika kläder? Ja?

KILLE: För att man inte typ ska ställa sig och ragga på en kille som ser ut som en tjej.
[skratt]

För den här killen är det viktigt att inte ragga på en annan kille. Intervjuaren försöker fråga vidare kring detta, men får i ord inga tydliga svar.

5.2.4 Andra hierarkier än kön

Flera barn tar även upp exempel på andra typer av maktspekter, utöver kön. En sådan är ålder och i flera intervjuer framkommer det att "stora" eller äldre barn på olika sätt har högre status än yngre barn. Äldre barn har till exempel fördelar i uppdelningen i olika lag. Barnen beskriver att äldre barn har mer inflytande, mer att säga till om och kan retas. En grupp 10-åringar förklarar:

INTERVJUARE: Okej. Kan det vara så att det är lite större barn som retas?

Ja [allmänt medhåll]

BARN 1: Nej, ibland. Tycker inte jag.

INTERVJUARE: Är det mindre barn?

BARN 1: Eller ungefär, de som är oftast lika.

BARN 2: Det är ofta större som mobbar mindre. Och det är fejt.

Tidigare i samtalet ovan har barnen diskuterat vilka barn som retas, därav frågan från intervjuaren om det är större barn som retas. Intervjuaren får först stort medhåll om att det är (mest) större barn som retas. Ett av barnen kommenterar dock att det lika gärna kan vara någon i samma ålder.

Ett annat barn kommenterar då att det oftare är större som mobbar mindre, men beskriver också att detta är fejt.

En annan slags uppdelning som de äldre barnen pratar om är en uppdelning där coola och tuffa killar och tjejer har en högre status än de som är tysta och "nördiga". En 14-åring berättar:

"Det är så där, det är väldigt uppdelat i skolan. Det är de tuffare killarna som ska vara mot lärarna och hålla på så där. Ja, de mer kriminella. Och sen finns det, det specifika ordet nördgruppen, alltså killar som är mer bättre i skolan. Jag tycker inte man borde säga att de är nördar för de tänker på sin framtid för det mesta, de ska få ett bra jobb, och det betyder inte att man är nörd. Det borde inte ens finnas något ord som är nörd för att [- -] Ja, det borde inte ens vara negativt. För om jag får bra betyg så får jag bättre gymnasium så jag får ett bra jobb. Det borde vara en bra sak, inte någon dålig."

I citatet beskrivs att ordet som en grupp kallas, nörd, har en negativ klang, trots att han som berättar själv egentligen inte tycker att det borde vara något negativt att vara duktig i skolan och fokuserad på sina studier. En annan 14-åring bekräftar bilden av olika grupper som inte beskrivs utifrån kön utan status i bemärkelsen cool respektive nörd:

TJEJ: Vårt gäng det består av de coola, inte coola, men de lite mer... De tjejerna som pratar mer, de som säger sina åsikter, de som står upp mot lärarna och de killarna som ja, typ de flesta killarna. Men sen finns det även det här gänget som är lite mer tysta. Och de är med sitt gäng som är tysta. Jag menar de är inte så modiga, de är kanske lite mer blyga. Det är typ så vi är uppdelade. Det är inte direkt så här ni är nördar, vi är coola. Det är bara mer hur vi är.

INTERVJUARE: Men det är killar och tjejer i båda grupperna?

TJEJ: Ja. Men det är väl typ så här... Ja, de tysta killarna är ibland med de tysta tjejerna, men det är inte hela tiden.

Att vara cool innebär i den här beskrivningen att säga sina åsikter och stå upp mot lärarna. De som kallas nördar beskrivs som tysta, blyga och inte så modiga. Det beskrivs också att grupperna är blandade med killar och tjejer, men att "de flesta" killarna tillhör den coola gruppen. Även andra barn pratar om coola grupper, och beskriver att det finns en hierarki även inom en sådan grupp:

BARN: Alltså vårt coola killtjéjgäng har en paragraf kan man säga som de inte får bryta mot. Det är att på något sätt fysiskt eller psykiskt skada högsta hönset. Jag vet inte ifall det är så hos er men vi har det.

INTERVJUARE: Mm. Att det finns någon hierarki inom det gänget?

BARN: Ja. Som nu håller på att brytas upp.

Barnen berättar också om uppdelningar kopplat till hudfärg. Här förklarar två 14-åringar:

KILLE: Och sen i alla fall i tjejgrupperna finns det också de mer bättre tjejer och andra tjejer. Också att ibland så delar de in sig i hudfärger också av någon anledning har jag sett.

TJEJ: Mm. Menar bara för att de är kanske lite mörkare så är de mycket coolare. Bara för att de är inte helsvenska så är de fjollor. Så är det nu också. Så att nu beror jättemycket på vilket land man kommer ifrån i vår skola. Det är väldigt mycket så här de som kommer från ett annat land, det är de som är lite mer coolare. Sen de som är svennar, men de kan liksom bara "tyst svenne, vi...". Det är väldigt mycket sånt i vår skola.

14-åringarna har flera längre resonemang om indelningen i olika grupper och hur det blir så. Ett exempel:

INTERVJUARE: Men var kommer de där reglerna eller indelningarna ifrån då? Vem är det som gör dem?

KILLE: Det är... Vi säger att skolan börjar. Du är ny. Den första personen som du får tag i, den gruppen han är i, den kommer du stanna i. Det är så där. Och man vet inte, tänker inte på grupperna. Men det finns grupper om man kollar och man tänker på det på riktigt. Det är inte så att människor är ovän mot varandra bara för att det är olika grupper, men det finns indelade grupper. Och om det skulle bli bråk så måste du välja den gruppen som du är mest tajtast i.

Här beskrivs att det sker en indelning som många inte

tänker på, men som finns. Här verkar det som att enskilda personer väljer varandra vid skolans början. I citatet beskrivs också att gruppen kräver att dess medlemmar väljer sida och visar lojalitet med den grupp man sedan tillhör om det uppstår bråk. Men i samma samtal diskuteras också att när grupper har bildats och det kommer nya personer till skolan så är det inte bara upp till de enskilda personerna utan då väljer också gruppen vilka nya de släpper in:

KILLE: Och när det gäller indelningen i början så då kommer det den personen... När man kommer ny till skolan och då kommer den här signalen... De mer coola killar säger så här ja, men han ser schyst ut ändå, han verkar inte som en nörd, vi går fram och presenterar oss, [ohörbart] han är med oss för han verkar en kille som kan vara med oss. Och det är så du blir indelad. [...]

TJEJ: Det är väldigt synd också. Det är också väldigt mycket så här om det är en ny person och sen så är det här coola gänget bara "hon har tandställning och glasögon, gå till de tysta". Det blir så här. Det är synd att det blir så.

5.2.5 Sammanfattning

Barnen beskriver att framförallt pojkar blir retade av andra pojkar när de går utanför normen. De berättar om att lek och umgänge över könsgränser tolkas som att barnen är kära i varandra, vilket de inte tycker är okej. Barnen berättar även om andra hierarkier än kön. Till exempel tar de upp att äldre barn retas och att barn delas in i grupper utifrån sin status som coola eller nördiga.

6. Barns röster om att göra jämställdhet

I det här kapitlet presenteras barnens erfarenheter och åsikter om hur jämställdhet kan göras, det handlar om att protestera mot ojämställdhet, ideal om jämställdhet och jämlikhet och om tips för jämställdhetsarbete.

6.1 Att protestera mot ojämställdhet

Som vi beskrivit i kapitel 5 har flera av barnen erfarenhet av könsstereotypa och ojämställda beteenden eller företeelser i sin omgivning, även om de inte alltid själva formulerar det i termer av just ojämställdhet. Ofta uttrycker barnen även ett motstånd mot dessa. I intervjuerna finns många exempel på situationer där barnen genom sina reaktioner eller handlingar tar avstånd från sådant som de upplever som problematiskt eller orättvist. Det här kan också beskrivas som ett ansvarstagande eller aktörskap hos barnen.

6.1.1 Motstånd mot när barn gör ojämställdhet

I de tidigare citaten har vi sett att barnen beskriver att killar som leker med tjejer eller dockor, det vill säga bryter mot könsstereotypa normer om vad killar "ska göra", kan bli retade. Detta är samtidigt något som våra intervjuersoner beskriver som felaktigt. En annan protest uttrycks av två 14-åriga killar, som berättar så här om sina och andras reaktioner när jämna killar uttryckt åsikter om att det var bättre för, när kvinnor skötte hushållet:

"Det finns killar dock som jag vet i skolan som tycker att det är.. Att de larvar runt och de tar det inte lika seriöst. För att de kan säga att "jo, jag tycker det var bättre när tjejen satt i köket" och håller på så där. Och sen är det någon tjej som hör det där och direkt vänder sig om och skäller ut killen. Men jag tycker det är bra att de säger till för det är ingenting att skämta om direkt, för att om människor bara tar det som ett skämt så kommer det inte bli någon skillnad som det borde vara."

"Vi har en liten pojkggrupp på vår skola som är någorlunda konservativa [---]. De brukar oftast bli utskälda av vår skolas inte lika konservativa människor. Men en dag hörde jag dem diskutera om att de tyckte att vi borde gå tillbaka till 50-talet där kvinnor fick mycket lägre lön än vad de får i dag, för att då skulle alla vilja gifta sig och då skulle de bli hemmafruar. Då gav jag dem en rejäl utskällning. Jag tycker det här så är extremt viktigt. Vi måste lära så att den där idiotideologin inte går vidare till nästa generation."

Som vi sett tidigare uttrycker en del barn motstånd mot att andra barn vill ha uppdelning i kill- och tjejlag på gympan.

Barnen kan också protestera mot könsstereotypa beskrivningar från andra barn under våra intervjuer. I ett samtal med två 5-åringar (en pojke och en flicka), som tidigare citerats, berättar flickan att det mest är flickor som leker i

förskolans ateljé (som beskrivs som en plats där de målar, ritar fina saker och pysslar). Pojken påpekar att han också ritat i ateljén, och upprepar detta när flickan betonar att pojkarna oftast är i byggrummet.

En del barn uttrycker motstånd mot könsstereotypa normer när det gäller utseende (kläder, frisyrier, kroppar etc.) Till exempel protesterar en 14-årig tjej vid tanken på att hon skulle få kritik om hon hade på sig kläder från killavdelningen: "Jag skulle inte bli så glad om någon sa till mig 'ja, men du får inte ha en för stor tröja från killavdelningen bara för att det inte är tjejigt'". En 10-årig flicka protesterar när andra barn i intervjugruppen säger att de nog skulle skratta om en pojke hade på sig klänning (vilket barnen tidigare beskrivit som "tjejkläder"): "Det är inte alls roligt eller fnisigt tycker jag. Man får ha på sig vad man vill. Tycker jag."

Motstånd mot könsrelaterade utseendenormer uttrycks även av flera av barnen när de i sina beskrivningar av hur de tycker att killar respektive tjejer ska vara, förespråkar att alla ska få ha vilka kläder, färger, och frisyrier de vill (se vidare i avsnittet nedan om ideal).

6.1.2 Motstånd mot när vuxna gör ojämställdhet

Barnen uttrycker också motstånd mot situationer när vuxna behandlar barn ojämställt. En återkommande situation som barnen reagerat på är när lärare eller pedagoger i olika sammanhang kategoriserar barn utifrån kön. Det kan både handla om att barnen rent fysiskt delas upp i tjej- och killgrupper och om situationer där de tillskrivs vissa egenskaper utifrån sitt kön.

En 14-årig kille, som vi citerar i kapitel fem, berättar om en lärare på sin förra skola som placerade killar och tjejer var för sig i klassrummet, och enbart lät killarna prata. Han beskriver det läraren gör som felaktigt och sexistiskt, men tar också på sig ett ansvar för att han själv borde ha agerat: "Jag skulle agerat där men jag var liten och dum."

En annan 14-årig kille protesterar mot lärare som utgår från stereotypa uppfattningar om lugna tjejer och tuffa killar. Han tycker att det är orättvist att han får del av kollektiva tillsägelser till killar när han själv sitter tyst:

"Som jag så här jättelugn sitter fint, men ändå säger lärarna 'alla killar nu får ni vara tysta', så här, jag bara 'jag är ju redan tyst, varför ska du säga till mig för?' Ja, och det är ju på lektioner också. Så det är bara jättedumt tycker jag."

Att tillskrivas vissa egenskaper utifrån kön är också något som en annan 14-årig kille är kritisk till. Han berättar att han reagerar väldigt starkt mot att en gympalärare dels har större krav på killarna än på tjejerna när det gäller fysiska prestationer, dels förväntar sig att killar och tjejer ska vara

bra på olika typer av aktiviteter:

"Han växlar lite grann vad han tycker är manligt och kvinnligt och så där. Vad han tycker är feminina aktiviteter och så där. Så sätter han kraven olika. Och jag gillar inte det, jag tycker han borde ha samma för alla."

Även en grupp 5-åringar reflekterar i ett samtal som vi citerat i kapitel fem över att killar och tjejer förväntas ha olika egenskaper, och ifrågasätter detta. De beskriver att pedagogerna kan placera barnen varannan kille varannan tjej vid måltider för att det inte ska bli "bråkigt". Barnen är medvetna om att det är killarna som antas vara bråkiga men håller inte med om att det alltid är så, eftersom också tjejer kan "bråka och göra höga ljud."

En situation som flera av barnen uttrycker motstånd mot är indelning utifrån kön i sportsammanhang. En 14-årig tjej är kritisk till att barn redan i trean delas in i kill- och tjejgrupper på gympan:

"Jag menar, det finns ju inga fysiska skillnader i den åldern. Inte för att det finns det i vår ålder heller egentligen, men det är bara så himla löjligt tycker jag att gympaläraren inte bara kan dela in så här ett, två, och så här, och kan man vara i olika lag istället för att vi alltid ska behöva dras över en kam, att tjejer och killar är så olika."

Också en 14-årig kille reagerar över att killar och tjejer förväntas vara på olika nivåer: "Ja, alltså det här är ju ett fel på väldigt många sätt. Bara att generalisera att killarna spelar

på en annan nivå än tjejer."

En grupp 14-åringar protesterar mot uppdelningen i tjej- och killlag av ett annat skäl: den diskriminerar personer som inte identifierar sig som någon av de kategorierna utan till exempel som trans eller genderfluid.

Också en grupp 10-åringar tycker att det är fel att dela in i kill- och tjejlag. De säger att en sådan indelning innebär att en kille och tjej som är vänner inte kan spela i samma lag, och att det inte finns något hockeylag för tjejer.

En annan situation där barn kan uttrycka motstånd är när föräldrar behandlar barn utifrån stereotypa uppfattningar om hur killar eller tjejer förväntas vara. Ett barn som reflekterar över föräldrars könsstereotypa ageranden är den 14-åriga tjejen som beskriver att hon, men inte hennes bröder, skulle vara med i köket när hennes föräldrar lagade mat: "Jag var ganska liten, jag kunde inte ens hålla i en stekpanna, så liten var jag. Men jag skulle ändå sitta och kolla." En annan 14-åring berättar om en situation i en leksaksaffär där han reagerat på en pappas ilska när hans son klädde ut sig till tjej:

"Då var det en kille som hade klätt ut sig till en tjej och då kom [...] hans pappa och blev jättejättearg på honom. Och då hade jag tänkt skrika på honom men det hade det nog blivit pinsamt så då håller jag tyst istället."

Barnet i exemplet ovan, tar på sig ett ansvar för att han borde ha agerat i situationen (även om han avstod för att det kändes pinsamt).

6.1.3 Att vara en bra förebild för yngre barn

Ansvar och aktörskap kan också handla om att se sina möjligheter att påverka andra barn. Så här berättar en 14-årig kille om att vara en förebild för sina yngre kusiner:

"Jag är äldst i min släkt och det jag säger det spelar roll. Och jag kan inte säga vad jag tycker och tänker [hur som helst][J]ag frågar dem vad de tycker och sen kollar de på mig så här bara "nja, men jag vet inte" och förväntar sig att jag ska säga någonting. Och sen när de [svarar] så säger jag men det här är jättebra ju, för de måste säga vad de tycker."

6.1.4 Sammanfattning

Vi ser i våra intervjuer att barnen på olika sätt protesterar mot sådant som de upplever som felaktigt eller orättvist. Ibland uttrycker de motstånd i form av en fråga eller kritik mot något, ibland i form av en uttalad protest. Barnen kan protestera mot beteendet hos barn och vuxna i sin omgivning och mot företeelser i samhället.

6.2 Ideal om jämställdhet – och jämlikhet

6.2.1 Ideal

Ett tema i intervjuerna handlar om vilka ideal barnen uttrycker när det gäller jämställdhet och jämlikhet. En 14-årig kille tycker att *män och kvinnor ska ha samma lön*, och att de killar som tror att detta skulle innebära en försämring av mäns löner har fel:

"Det är det här jag tycker som är så jäkla fel. För att det borde inte vara så att man borde kolla ner på någon. Det borde vara så där om en kvinna får samma lön som mig då kommer inte min lön gå ner, det är bara att hennes kommer gå upp. Vi kommer bara få lika lön. Det är inte det jag är rädd för. En del killar tänker så "ja, men en kvinna kan inte få samma lön som mig, då kommer min lön gå ner och jag vill inte få sämre lön, jag vill ju tjäna mycket pengar." Jag tycker inte man borde tänka på det sättet. Det är fel. [---] Kvinnor är också människor. Det borde inte ens vara någon skillnad mellan män och kvinnor."

Två 14-åringar beskriver att *kvinnor ska kunna vara självständiga*:

"En kvinna måste kunna stå på egna ben. Alltså man behöver inte ha en man eller en kille i livet hela tiden. Man ska kunna leva själv också som kvinna."

"[Om] min fru gör slut med mig så ska hon kunna försörja sig och mitt barn och inte sluta med sämre rank än vad hon vill leva i."

En 14-årig kille tycker att det är *personers handlingar och inte kön som ska spela roll*:

"Det borde inte vara könet som gör vem vi är, det borde vara vilka actions vi gör i livet. Vad vi gör, har gjort i livet som gör oss till den vi är. Inte vem vi är född som."

Flera av barnen pratar om att killar och tjejer har samma värde och rättigheter. Till exempel säger en 14-årig kille att *både killar och tjejer ska få säga det de tycker*. Flera av barnen tar upp att *killar och tjejer ska få ha på sig vilka kläder de vill och se ut som de vill*. En 14-årig tjej säger "om en tjej inte gillar att ha tjejdkläder, då ska inte hon bli tvingad" och flera av 10-åringarna beskriver i sina teckningar att killar ska få ha på sig klänning eller rosa kläder utan att någon retas.

Flera av 10-åringarna säger också att *killar och tjejer ska få leka med vem och med vad de vill*. Till exempel ska killar kunna leka med tjejer utan att någon säger att de är fjantiga eller kära, och killar ska kunna leka med dockor. (Barnen ger inte motsvarande exempel på vad tjejer ska kunna göra).

De yngre barnens ideal handlar ofta om fler saker än rättvisa mellan just killar och tjejer. Med ord och teckningar beskriver de en rad ideal om hur de tycker att barn ska ha det:

- Alla ska bli behandlade på lika sätt, alla ska få göra vad de vill och de ska få se ut som de vill
- Barn är lika mycket värda som vuxna
- Alla barn är lika mycket värda, vuxna får inte slå barn, ingen ska bli mobbad
- Alla barn ska ha någonstans att bo
- Barn ska få göra vad de vill
- Alla barn ska få mat och pengar
- Alla ska få vara sig själva och ingen ska ändra hur man är som person
- Barn ska ha det bra
- Alla ska vara snälla i skolan/Inte retas eller slåss

Ett annat ideal med koppling till både jämställdhet och jämlikhet uttrycks av en 14-årig tjej som tycker att *folk inte ska värderas på olika sätt bara för att de är bra på olika saker*:

"Folk är ju bra på olika saker [---] En person är kanske bättre på att springa, en person kanske är bättre på att cykla, men bara för det så är det ingen skillnad mellan dem. Bara för att en är bättre på att springa, en är bättre på att cykla, då ska inte de få olika lön eller något sånt."

6.2.2 Sammanfattning

Vi ser att de äldsta barnen beskriver flera typiska jämställdhetsideal, till exempel gällande lika lön för män och kvinnor och att kön inte ska spela roll för hur människor ska värderas. De yngre barnen pratar mer om allmänna jämlikhetsideal och rättighetsfrågor, som att alla barn är lika mycket värda och att vuxna inte får slå barn.

6.3 Tips för jämställdhetsarbete

Förutom att barnen beskrivit vad de vill ha när det gäller jämställdhet och jämlikhet har de också tankar och förslag på hur de här idealen och önskningarna kan förverkligas. Vi sorterar här deras idéer och förslag som tips till alla, tips till beslutsfattare, tips till skola, tips till föräldrar och tips till barn och unga.

6.3.1 Tips till alla

De äldsta barnen menar att det behövs nya normer och värderingar för att samhället ska bli mer jämställt. En 14-årig kille uttrycker det som att *barn behöver "avgiftas"* från den påverkan som de i tidig ålder fått från till exempel föräldrar:

INTERVJUARE: Det [jämställdhet] är möjligt och det är ett mål kan man säga, men hur kommer vi dit då?

BARN: Jag kan ju säga avgifta alla som barn.

INTERVJUARE: Avgifta alla som barn?

BARN: Nej, men alltså vissa människor, jag vet flera människor som blir påverkade av sina föräldrar till val. Men om... vi skulle kunna, för man lär sig ändå på dagisnivå vad som, att bryta mot normen och låta killar gå runt i klänning utan att någon stor kille ska mobba dem. Att låta dem göra som de vill helt enkelt.

Två 14-åringar pratar om att förändringar kan ta tid, men att det går att motverka att "idiotideologi" och fördomar förs vidare till nya generationer:

"Jag tycker det här så är extremt viktigt. Vi måste lära så att den där idiotideologin inte går vidare till nästa generation."

"Alltså det blir ju bättre. Det blir bättre i en väldigt långsam takt och man kan säga så här ... och ifall vi motverkar det i dag så att det inte sprids vidare till nästa generation, då kan, om kanske två, tre generationer leva i ett helt fördomsfritt samhälle, skulle kunna vara en dröm. Jag vet inte, jag hoppas att jag upplever i min livstid. Jag tvivlar på det men jag hoppas. Men jag tror det är möjligt."

En 14-årig tjej ser *feminism som vägen till jämställdhet*:

"Ja, men alltså jag tycker att jämställdhet har jättestark koppling till feminism, för jag ser feminism som nånting som är vägen till jämställdhet, samhällets verktyg för att nå jämställdhet, och för hur vi ska komma till ett jämställt samhälle. Och ja men jag ser feminism som det sättet att hantera och kämpa för

att komma till jämställdhet.”

En annan 14-årig tjej anser också att feminism är viktigt, men att det finns en risk i att ”kämpa för hårt”, nämligen att män och killar missuppfattar feminism som att handla om att tjejer ska få det ”bättre” än killar:

”Alltså, ganska många män och killar, de tror liksom att feminism är att tjejerna ska få ha det bättre än killarna, men det är det de inte fattar, de vill ha det liksom likadant. Men bara för att de kämpar mot... alltså, 'vi ska få det likadant som dem'. Alltså jag tror vissa skulle fatta mer om de inte kämpade så hårt för det. För att eftersom de kämpar så hårt så tror nog vissa killar att de vill komma om dem.”

14-åringarna vill också *motverka hetero- och cisnormer*. En 14-årig kille skriver i ett collage: ”Dra inte alla över en kam – utgå aldrig från att en person är heterosexuell eller cisperson.”⁷⁸

6.3.2 Tips till beslutsfattare

Barnen har flera tips om vad de vill att politiker och andra beslutsfattare ska göra. En är att *avskaffa löneskillnader mellan män och kvinnor*.

De äldre barnen tar också upp att olika typer av ”felaktigt beteende” bör bestraffas: *Bötfäll killar vid prostitution, inför tydligare gränser om att kränkningar och diskriminering inte är okej och inför hårdare straff för könsdiskriminering*.

Barnen efterlyser också utbildning till vuxna som arbetar med barn: *Inför upprepade utbildningar om genus, jämställdhet och HBTQ för personer som jobbar med barn/människor*.

Andra förslag handlar om att inte dela in fysiska miljöer efter ett tvåkönstänk: *Ta bort kill- och tjejtoaletter på skolor och arbetsplatser och ersätt dem med neutrala/unisextoaletter, inför ett tredje omklädningsrum och ta bort leksaksaffärers indelning i poj- och flickavdelningar*.

Barnen lyfter också att beslutsfattare ska fråga barn om deras åsikter och råd innan de fattar beslut i frågor som rör barn.

En grupp 10-åringar vill att barnministern bestämmer att tjejer och killar ska få spela i samma lag:

BARN: Jag tycker att hon Åsa, eller vad hon heter, barnministern.

INTERVJUARE: Ja, Åsa, barnministern.

BARN: Jag tycker att hon ska säga att alla barn ska få vara med varann om man vill, även om.

BARN: Och spela.

BARN: Oavsett tjejer eller killar så ska alla få vara med varann.

6.3.3 Tips till skola

De äldre barnen har flera tips på hur jämställdheten kan förbättras i skolan: *ta upp genusfrågor vid tidig ålder, ta bort laguppdelning efter kön på gympan - dela in efter "nivå" eller slumpen och se till att inte bara killarna får prata*.

Några förslag som inte direkt rör relationer mellan killar och tjejer är att lärare ska ge uppmärksamhet åt alla: *lärare ska inte bara fokusera på de stökiga eleverna eller de som tar mest plats och lärare ska inte bara ge straff åt de stökiga utan också belöningar till de tysta och de som jobbar*.

De yngre barnen önskar sig en tydligare lärarnärvaro: De vill ha *fler lärare* (ett barn föreslår en vakt i varje klassrum så att ingen blir mobbad), *att lärare ska gå runt mer på skolgården och att lärare ska lösa bråk bättre*. Så här resonerar en grupp 10-åringar kring en teckning:

BARN: Jag ritade typ, det där är en tjej och det är en kille och så håller han på att retas. Och där står fröknarna och pratar och de ser inte det.

INTERVJUARE: De ser inte att han retar.

BARN: Jo, jag skrev så här att det skulle finnas många lärare på skolorna och att lärarna skulle komma på ett bättre sätt att...

BARN: Och kolla lite.

BARN: Ja, komma på ett bättre sätt att lösa bråken.

BARN: I stället för att de står mest och pratar vid ett ställe och...

BARN: Och sen helt plötsligt, ja...

BARN: Och sen är det, de ser om vi... Fröknarna står här, och vi... Då kanske det är några barn ända här borta som de inte ser som bråkar. De borde gå runt mer på skolgården.

BARN: De står ju bara där och kollar när det är så här lunchrast och varena rast.

6.3.4 Tips till föräldrar

Ett tips till föräldrar är att *fördela uppgifter för hemmet jämt mellan könen och prata om det öppet*. Ett annat tips är att föräldrar ska *utbilda sig i genusfrågor*.

6.3.5 Tips till barn och unga

Barnen har även flera förslag på vad barn och unga kan göra för att bidra till förbättringar. Något som flera av barnen tar upp är att *våga bryta normer och våga vara sig själv*. En 14-åring säger:

”Om folk skulle våga, då skulle det inte vara sån stor

78. En cisperson är någon vars biologiska kön överensstämmer med deras juridiska och upplevda kön.

skillnad mellan allting.”

Barnen tar också upp strategier om vad de kan göra om andra gör fel. De äldre barnen tycker till exempel att man ska *protestera mot könsdiskriminering och ojämställdhet*. De yngre barnen föreslår att *inte bry sig om någon retar en*, och att hjälpa till om någon annan retas genom att *säga till den som retas eller hämta en vuxen*.

Barnen beskriver också hur barn kan bete sig på ett bra sätt. Det handlar om att *inte retas, behandla alla lika och vara med andra än sina kompisar*. Så här säger en 10-åring och en 14-åring:

”Jag tycker att man kan samarbeta med andra också även fast det inte är ens bästa kompis.”

”Behandla alla lika. Tänk på personligheten och inte hur de ser ut eller vem de är.”

6.3.6 Sammanfattning

Barnens tips på hur saker ska förbättras berör flera olika aktörer, miljöer och dimensioner. De handlar dels om förändringar på normativ nivå, till exempel att motarbeta könsstereotypa och ojämställda värderingar. Andra tips rör beteenden i vardagen och beskriver hur barn, lärare, tränare och föräldrar kan bete sig på ett bra sätt. Barnen beskriver också hur fysiska miljöer kan ändras så att de inkluderar alla, till exempel att bygga omklädningsrum för personer som inte identifierar sig enligt tvåkönsnormen. Barnen har även tips om hur de vill att politiker ska förbättra lagstiftning kring löneskillnader, könsdiskriminering och sexuellt våld.

7. Analys och slutdiskussion

Detta avslutande kapitel inleds med Barnombudsmanens analys av barnens röster från de tre tidigare kapitlen. Avslutningsvis finns en slutdiskussion där vi diskuterar resultaten utifrån uppdraget.

7.1 Analys av barns röster om jämställdhet, kön och normer

7.1.1 Barns syn på jämställdhet

För de yngre barn som vi talat med verkar jämställdhet inte alltid vara tydligt kopplat till just kön utan bredare till alla (barns) lika värde, rättvisa och att alla ska få vara med. Deras syn kan därför ligga närmare begreppet jämlikhet än jämställdhet. De lite äldre barnen pratar också om allas lika värde, men formulerar tydligare att jämställdhet handlar om villkoren för tjejer/kvinnor och killar/män genom sina exempel kring skilda förväntningar och skillnader i lön utifrån kön. Det är också tydligt att såväl de yngre som äldre barnen inom ramen för jämställdhet även har att förhålla sig till maktförhållanden mellan barn och vuxna, det vill säga både kön och ålder. När barnen pratar om att vuxna delar upp, bemöter och förväntar sig olika saker av flickor och pojkar så är det tydligt att både köns- och åldersdimensioner finns med och hänger ihop. När de äldre barnen pratar om samhälls nivå, om feminism, politik och regler för företag diskuterar de främst vuxenvärlden, som de beskriver har ett stort ansvar i hur de påverkar barnen och hur de tar tag i problem på en övergripande nivå.

De äldre barnen beskriver att de inte tycker att samhället är jämställt idag, de säger att det är långt kvar till ett jämställt samhälle. De beskriver att barn under sin uppväxt påverkas från många håll. Dels i nära relationer med föräldrar och släktingar, dels i relationer till andra vuxna som kan vara deras förebilder. De resonerar även kring hur reklam och affärer påverkar dem genom könskodad uppdelning av färger, kläder och leksaker. Uppdelningen påverkar flickor och pojkar till att vilja ha olika saker. Barnen säger också att reklamens bilder skildrar normativa livs- och familjeideal. Barnen pratar även om hur språket styr förväntningar och syn på hur tjejer och killar förväntas vara genom uttryck som "stökiga killar och tysta tjejer". Något av barnen tar dessutom upp att mannen genom språket uppfattas som norm genom att "man" säger "han" i många sammanhang. I det fortsatta avsnittet fördjupar vi bilden om vilka normer som barnen ser och förhåller sig till, främst kopplat till kön.

7.1.2 Kön och normer

Barnen beskriver i ett första skede tydligt stereotypa beteenden: killar pratar rakt ut i klassrummet, leker med bilar och deltar i lagsporter medan tjejer räcker upp handen, leker med Barbie och pratar. Det kan ses som att killarna tar mer plats och involverar sig i fysiska aktiviteter tillsammans med andra medan tjejerna väntar på sin tur och relaterar

mer till andra genom att prata och därmed också utveckla sitt språk. Tjejer beskrivs också vara duktiga, snälla och blyga medan killar är bråkiga, coola och starka. Tjejerna sägs vara intresserade av att vara snygga, och några kommenterar att det är bland annat för killarnas skull.

Barnen är samtidigt noga med att nyansera sin inledande bild: De säger att det inte alltid är så, eller att de själva eller andra barn betar sig på andra sätt. Det finns också skillnader mellan de yngre och de äldsta barnens beskrivningar. Medan de yngre barnen pratar om att tjejer/killar generellt "är" på ett visst sätt, pratar 14-åringarna om egenskaper som killar och tjejer förväntas ha. De äldre har andra ord för och troligen en större medvetenhet kring att det de beskriver är normer snarare än faktiska egenskaper. Det här kan förstås ses som en skillnad mellan barns generella beskrivningar, som oftast innehåller könsstereotypa beskrivningar, och deras personliga erfarenheter, som oftast beskriver andra och mindre normativa förhållanden. Även forskningen har visat att barns uppfattning om vad som utmärker dem själva inte alltid överensstämmer med vad de anser utmärka det ena eller andra könet. Men för att förstå hur könsidentitet skapas är det viktigt att se hur normer och föreställningar återskapas och förhandlas av barnen som kompetenta aktörer.⁷⁹

Barnen beskriver att tjejer och killar ofta leker i vissa rum eller på särskilda delar av skolgården. Lekarna beskrivs ha olika fokus, specifika "byggleksaker" där fokus är byggandet i sig och "andra lekar" där byggmaterialet som finns i rummet används i leken men där huvudfokus för leken inte är byggandet utan till exempel djuren. En annan tydlig skillnad framkommer när det gäller leksaker. Det råder sällan tvivel eller delade meningar om vilka leksaker som är ämnade för killar eller tjejer. De äldre barnen förklarar uppdelningen med att föräldrar ger killar och tjejer olika saker. Såväl saker och platser som innehåll i aktiviteter kan vara kopplade till könsuppdelade eller "typiska" köns specifika normer, men detta är inte alltid tydligt.⁸⁰ Barnen beskriver också att tjejer oftast leker med tjejer och killar med killar. Även om det är vanligast med en viss skillnad eller uppdelning är barnen noga med att påtala att alla ska eller borde få leka med vem och vad de vill, utifrån tanken att "alla får vara med".

I barnens berättelser framkommer som sagt att särskilt killar beskrivs som bråkiga. När barnen pratar vidare kommer de dock snabbt fram till reflektionen att killars allmänna "bråkighet" ofta handlar om hur några få killar är, och barnen kan påpeka att de själva, eller andra barn, inte är på det sätt de först beskrevit. Det är ett sätt att påvisa normernas generalisering, att några få i det här fallet killars agerande förstås som generellt för alla killar. En sådan generalisering gör också att killar som inte passar in i den generella bilden

79. Hellman, A., Förskolebarns konstruktion av maskuliniteter. I Nordberg, M., (red) Manlighet i fokus – en bok om manliga pedagoger, pojkar och maskulinitetsskapande i förskola och skola, 2012; Halldén, G., 2007. 80. För en fördjupning kring platser och lekens innehåll, se t ex Johansson et al (red). Nya uppväxtvillkor – Samhälle och individ i förändring. Liber 2013, och Halldén, 2007.

av pojkar riskerar att på olika sätt marginaliseras eller sät-
tas på undantag, vilket utvecklas i nästa avsnitt.

I några av barnens beskrivningar av killar finns inslag av fysiskt våld. En 5-årig tjej berättar att en kille slagit henne i huvudet med en planka, och en 5-årig kille beskriver att särskilt en kille slåss. Den 5-åriga killen säger att det är jättejobbigt, men också att det inte gör så mycket eftersom det "alltid" är på det sättet. Det här kan tolkas som att våld är något som barnen i viss mån räknar med eller accepterar.

7.2 Analys av barns röster om att uppleva ojäms- ställdhet

Barnen vi talat med berättar om att de upplever ojäms-
ställdhet både genom vuxnas agerande och förväntningar och genom barns agerande och kommentarer till andra barn.

7.2.1 När vuxna gör ojäms- ställdhet

Barnen berättar att lärare delar upp barnen i i grupper enligt kön på ett sätt som förstärker skillnader som barnen inte uppfattar finns, vilket barnen är kritiska till. Barnen uppfattar att det begränsar både tjejer och killar i vad de anses kunna göra eller vara bra på. Några barn pekar på konsekvenser av denna dikotoma indelning, eller två-
könsnorm, för barn med transidentitet, att det blir svårt och att det är en form av diskriminering.

Barn berättar också om att pedagoger i vissa fall har olika förväntningar på tjejer och killar. Killar förväntas vara bättre på idrott och säga "smarta saker". Killarna både "roffar åt sig" och får för en del pedagoger ta större utrymme än tjejerna i klassrummet, enligt barnens berättelser. Barnen beskriver dock att killar också kan få kollektiva tillsägelser, vilket innebär att föreställningen om de högljudda och bråkiga killarna generaliseras till alla killar, vilket osynliggör de killar som beter sig på ett annat sätt. Vidare berättar barn att tjejer får vänta längre än killar för att få hjälp av lärarna. Att inte få stöd och hjälp av lärare kan innebära att barn inte får möjlighet att utvecklas enligt sina fulla potential, något som de har rätt till enligt barnkonventionen. Utifrån vad som framkommit i tidigare forskning om att pojkar inte uppnår lika höga studieresultat kan vi också fråga oss om det stöd som pojkarna får ger rätt hjälp för att lyckas i sina studier. Även om vi utifrån vårt material inte kan generalisera dessa resultat kan vi konstatera att de stämmer väl överens med tidigare forskning⁸¹ och manar till eftertanke.

Barnen har också berättat om att vuxna inte stoppar killars våld mot andra barn. Det är en viktig och allvarlig fråga då alla barn har rätt att bli skyddade från alla former av våld. Barnen har dessutom berättat om att vuxna placerar lugna tjejer bredvid bråkiga killar vilket innebär att tjejer tvingas ta ansvar för att hantera killars våld. Vi kan inte heller här generalisera våra resultat till att gälla skolor och förskolor i allmänhet, men det är trots det en mycket angelägen fråga.

7.2.2 När barn gör ojäms- ställdhet

Barnen beskriver att killar blir retade av andra killar när de går utanför normen. I likhet med forskning om maskulini-

tetsnormer visar barnens berättelser att killar som umgås med tjejer eller leker med feminint kodade aktiviteter eller leksaker blir retade, främst av andra killar.⁸² Det är ett sätt att upprätthålla hierarki inom gruppen killar i likhet med vad flera forskare beskriver som smalare och statusmäs-
sigt/hierarkiskt starkare normer för killar. En kille tar också upp att det inte borde tolkas som något negativt att som kille vara intresserad och mån om sina studier, men att det generellt inte anses "coolt" om en kille gör det. Det är ett exempel på en anti-pluggkultur som tidigare lyfts fram i forskningen.⁸³

Barnen berättar om att det tolkas som att det finns en kärleksrelation, eller att barnen är kära i varandra när de leker över könsgränser. Det kan innebära att en kärleksrelation anses som en legitim grund för att killar och tjejer skulle umgås med varandra, men att kamratskap över könsgränserna inte är lika accepterat. Detta är dock något som flera barn protesterar mot. Eftersom det bara är killars och tjejers umgänge som kommenteras är det tydligt att kärleksrelationerna är kopplade till en heteronormativ förståelse av sexualitet. Vi har dock inte ställt specifika frågor varken kring heterosexualitet eller andra former av sexualitet i våra intervjuer.

Det är värt att nämna att barnen beskriver att de fått höra att kärlek "börjar alltid med bråk". Utifrån samhällsproblemen kring mäns våld mot kvinnor är det angeläget att uppmärksamma kärleksrelationer som något fritt från våld redan för små barn. Föreställningar om att killar bråkar med tjejer för att de är kära är därför något som bör motverkas.

Barnen berättar även om andra hierarkier än kön som har förklaringsvärde för dem när de pratar om olikheter och orättvisor. Barnen pratar här i intersektionella termer där de kombinerar kön med ålder, hudfärg och status i kompisgruppen. Exempelvis pratar barnen om en större kille som retas (ålder och kön) eller coola tjejer (kön och status i gruppen). Det är således viktigt att även vi vuxna tar hänsyn till olika maktaspekter och kategorier när vi tänker kring och utformar pedagogiska och andra miljöer på ett sätt som blir inkluderande och tillåtande för alla barn.

7.3 Analys av barns röster om att göra jäm- ställdhet

Vi ser i våra intervjuer flera typer av motstånd. En typ handlar om det motstånd barn gör mot vuxna. Lärare, pedagoger och föräldrar är starka auktoriteter i barnens vardag med ett självklart överläge, både när det gäller att förmedla normer och värderingar och att sätta upp rent fysiska villkor kring hur barnen får prata och röra sig. Trots sitt maktmäs-
siga underläge visar dock även de yngsta barnen att de har en förmåga att reflektera över och protestera mot sådant som de upplever som konstigt, orättvist eller felaktigt – vilket många gånger är situationer som enligt vår tolkning handlar om ojämsställdhet. Även om barnen inte alltid uttrycker sitt motstånd genom att agera i själva situationen kan de i efterhand påtala att de kunnat eller borde ha gjort det. Det är naturligtvis fel att barn tar ansvar för vuxnas

81. Heikkilä 2015. 82. Connell, R W., The men and the boys, Polity Press, 2000; Nordberg, M., Manlighet i fokus – en bok om manliga pedagoger, pojkar och maskulinitetsskapande i förskola och skola, Liber AB, 2012. 83. Könsskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker (SOU 2010:51).

felaktiga beteenden. Å andra sidan är det positivt att barnen reflekterar självständigt, tar avstånd från sådant som de upplever som felaktigt och agerar för en förbättring. Barnen skildrar också motstånd mot saker som andra barn säger eller gör. Där är ofta protesten mer uttalad, som i fallet med 14-åringen som skällde ut en grupp jämnåriga killar, eller den 10-åriga tjejen som protesterade när de andra barnen i intervjugruppen frissade åt tanken på en kille i klänning. På ett sätt kan det kanske vara "lättare" att protestera mot jämnåriga, som inte har samma överläge som vuxna. Dock vet vi att det kan finnas starka tabun mot att sätta sig upp mot de åsikter som uttrycks av vissa individer eller i en grupp. Att barn vi pratat med gör detta tyder på en förmåga till självständiga handlingar och ett starkt aktörskap.

En tredje typ av motstånd är de "protester" som barnen uttryckt mot oss som intervjuare. I efterhand blir det tydligt att vi ibland har ställt ledande, slutna eller "konstiga" frågor till barnen. Trots det överläge som vi i egenskap av (vuxna, främmande) intervjuare har haft gentemot barnen kan vi i deras svar se att de inte ger oss det förväntade svaret och att de också uttrycker skepsis när vi säger sådant som de tycker är märkligt. Att barnen på det här sättet hävdar andra uppfattningar än de som vi som intervjuare mer eller mindre uttalat signalerat att vi är ute efter är också ett uttryck för ett tydligt aktörskap hos barnen.

Ett annat uttryck för aktörskap är den 14-åriga kille som insett att han är en förebild för sina yngre kusiner. Detta gör att han tänker till kring vad han själv säger och att han är mån om att de ska forma egna åsikter.

7.4 Slutdiskussion

Syftet med regeringsuppdraget som ligger till grund för den här rapporten var att öka kunskapen om hur normer och värderingar kring kön påverkar barn, hur barn upplever ojämställdhet och om hur barn kan involveras i jämställdhetsarbete.

7.4.1 Hur påverkar normer och värderingar kring kön barn?

Våra intervjuer visar att barn är tydligt medvetna om, och påverkade av, normer kring kön. Barnen redogör för egenskaper, beteenden och attribut som hör till killar respektive tjejer. Barnens inledande beskrivningar skildrar generella och normativa föreställningar. De äldsta barnen uttalar att det är just normer och föreställningar det är frågan om, medan de yngre i högre utsträckning beskriver det som faktiska egenskaper och beteenden. Dock har barnen, även de yngsta, lätt för att ifrågasätta, problematisera och uttrycka motstånd mot de här föreställningarna när de upplever dem som felaktiga eller orättvisa. Det handlar om allt från att säga att de inte förstår, varför saker görs på ett visst sätt, till att aktivt protestera mot när andra, vuxna eller barn, "gör fel". Barnen förhåller sig med andra ord aktivt till könsgrenser och konstruktioner av femininiteter och maskuliniteter.

En annan sak som är tydlig i barnens berättelser är att de behöver navigera bland en mängd mer eller mindre motsatta normer. I barnens resonemang återspeglas det de har

hört och sett från pedagoger, familj, vänner, media etc. Det är tydligt att barn redan i förskoleåldern exponeras för en mängd budskap från olika håll. När det gäller jämställdhet tvingas barnen ofta förhålla sig till en mängd motstridiga budskap: Å ena sidan får de lära sig att tjejer och killar är lika mycket värda, att alla ska leka med alla och att alla får se ut och göra som de vill. Samtidigt betar sig vuxna (och andra barn) på ett sätt som stigmatiserar vissa egenskaper, beteenden och kroppsliga markörer. Särskilt pojkar "rättas" när de överskrider gränser som antas vara förknippade med femininitet, och maskulint kodade beteenden och attribut överordnas samtidigt det feminina.

I läroplanen konstateras att det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som kan ses som kvinnligt och manligt.⁸⁴ Skolan och förskolan har även ansvar för att motverka traditionella könsmonster och aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. För att uppnå läroplanernas mål om jämställdhet är det viktigt att pedagogerna lyssnar till barnen och analyserar de konstruktioner och hierarkier som skapas i barngrupper och i lärarledda situationer. Enligt barnkonventionens artikel 6 och 28 har alla barn rätt till liv, utveckling och utbildning inom många områden. Artikel 29 stadgar att barnets utbildning bland annat ska syfta till att utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysisk och psykisk förmåga och förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av förståelse, fred, tolerans, jämlikhet mellan könen. Barnrättskommittén har i sina allmänna kommentarer konstaterat att små barns första år utgör grunden för deras hälsa, trygghet och personliga identitet och utvecklingen av deras förmågor, och att barns erfarenheter starkt formas av kulturella föreställningar om deras behov, om lämplig behandling och om deras aktiva roll i familjen och samhället⁸⁵. De vuxna har således ansvar för att skapa miljöer där alla barn inkluderas, involveras och kan vara trygga för att utveckla sina fulla möjligheter inom såväl förskola och skola.

7.4.2. Hur upplever barn ojämställdhet?

När det gäller hur barn upplever ojämställdhet kan vi först och främst konstatera att ojämställdhet är något som barn tydligt upplever. I våra intervjuer skildrar barn ojämställdhet hos olika aktörer (lärare, föräldrar, andra barn, politiker), i olika miljöer (förskola/skola, hemmet, omklädningsrum, affärer) på olika nivåer (normer/värderingar, leksaker/kläder, reklam/media, lagstiftning) och i olika tider (tidigare generationer, yngre barndom och nutid).

Barnen beskriver att ojämställdheten blir tydligast när det är de vuxna som uttrycker ojämställdhet genom sina förväntningar eller sitt agerande. Här är det viktigt att se att upplevda orättvisor och möjligheter inte bara kopplas till kön utan även till ålder i form av barn och vuxna. Barnen berättar om pedagoger som delar upp barnen i grupper av tjejer och killar. Det gör att olika förmågor generaliseras till kön och att tvåkönsnormen betonas på bekostnad av barn med en annan könstillhörighet. Att barn i sportsammanhang delas upp i kill- och tjejlag kan också hindra att barn får utöva de

84. Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 – reviderad 2016, s.8. 85. Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 7, Genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom, 2005.

fritidsintressen de vill, något som rimmar dåligt med alla barns lika rätt till en varierad fritid och lek (barnkonventionen artikel 31) och rätt till icke-diskriminering (artikel 2). Barnen berättar även om vuxna pedagoger som förväntar sig olika beteenden och prestationer från tjejer och killar i skola och förskola, där killar förväntas ta plats men också får omedelbar hjälp av lärarna medan tjejerna inte får visa att de kan genom att svara på lärarens frågor och får vänta längre på lärarens hjälp när de behöver den. Det gör att både tjejer och killar får ett snävare handlingsutrymme. Det gör också att barn riskerar att inte få tillgång till den hjälp och det stöd som alla barn har rätt till i syfte att utveckla sin fulla potential.

Barnen berättar även om vuxna som inte, i tillräckligt hög utsträckning, förhindrar killars våld mot andra barn. Barn har enligt artikel 19 i barnkonventionen rätt till att skyddas från alla former av våld. Det framkommer i våra intervjuer, liksom i Barnombudsmannens tidigare rapporter⁸⁶, att barn inte får detta skydd i förskole- och skolmiljön. Vi ser också att pedagoger använder tjejer som "fredsmäklare" genom att placera flickor mellan pojkar. Detta innebär ett förstärkande av stereotypa uppfattningar om lugna tjejer och stökiga killar, men också att tjejer ges ansvar för att stoppa pojkars våld. Här finns paralleller till mäns våld mot kvinnor, där kvinnor och mammor i stor utsträckning får ta ansvar för mäns och pappors våld.

Vi noterar att barnen även berättar om några lärare som inte könar och som aktivt kommenterar eller motarbetar ojämställdhet, vilket barnen uppskattar och tycker är bra. Tyvärr är det dock inte den mest framträdande bilden. Vi uppfattar inte att alla lärare som diskriminerar eller som gör orättvisa skillnader utifrån kön gör detta medvetet. Enligt läroplanen är dock detta något som skolan måste arbeta med på ett aktivt och medvetet sätt. Barnen har i några enstaka fall lyft fram att en lärares agerande var tydligt kränkande, men de markerade också att det är några extrema fall. Vi vill dock betona att det är allvarligt att barnen möter vuxna som gör ojämställdhet i barnens vardag, oavsett om detta är avsiktligt eller inte. Enligt barnkonventionens artikel 29 ska barnets utbildning bland annat syfta till att utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysisk samt psykisk förmåga och förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av förståelse, fred, tolerans, jämlikhet mellan könen. I den allmänna kommentaren till artikeln⁸⁷ framgår att utbildningen ska ge varje barn grundläggande färdigheter som inte bara handlar om att kunna läsa, skriva och räkna, utan också livskunskap som att kunna fatta övervägda beslut, lösa konflikter utan våld, samt att utveckla en hälsosam livsstil, goda sociala relationer, ansvar, kritiskt tänkande, kreativa anlag och andra färdigheter som ger barn de verktyg som behövs för att kunna utnyttja sina möjligheter i livet.

Barnen berättar även om när barn "gör" ojämställdhet. Tydligast är det att killarna blir rättade av andra killar om de bryter mot en maskulinitetsnorm som säger att killar ska vara starka, framåt och inte leka med tjejer eller "tjejsaker". Både killar och tjejer kritiserar när de leker eller umgås med

någon av ett annat kön, vilket dels visar på att det ses som normbrytande att umgås med någon av ett annat kön, om det inte innebär en kärleksrelation, och dels visar på att heteronormen är stark, eftersom inte liknande kommentarer uttrycks för lekar i samkönade konstellationer.

I barnens berättelser skildras också ojämställdhet i barnens hem- och fritidsmiljöer, och i samhällsfenomen som reklam och lagstiftning. Det handlar om föräldrar som blir arga om deras barn bryter mot könsnormer, att en tjej som vill spela hockey inte kan göra det för att det inte finns något "tjejlag", om reklam som skapar utseendeideal där tjejer ska vara snygga och killar starka, och om lagstiftning som brister i att hantera löneskillnader, könsdiskriminering och våld mot kvinnor.

Även om barn i alla åldersgrupper berättar om uppdelningar och värderande utifrån kön, finns stora skillnader i hur de förstår och tolkar detta. Det här beror naturligtvis delvis på barnens förkunskaper i frågor som rör kön och jämställdhet. När vi i våra intervjuer inledningsvis frågade om barnen hade hört ordet jämställdhet förut var det nästan ingen av de yngsta barnen (5-åringarna) som gjort det. Bland 10-åringarna hade några en föreställning om att det betydde att "det ska vara rättvist" men inte att det handlade specifikt om rättvisa mellan killar och tjejer. De äldsta barnen, 14-åringarna, hade däremot ingående kunskaper om jämställdhet och beskrev orättvisorna som de såg som uttryck för ojämställda värderingar, sexism och heteronormativet. Barnen tog även upp att språket könar, till exempel gör tvåkönsnormen det ibland svårt att beskriva personer som har en annan könsidentitet. Det är dock intressant att yngre barn använder det i vuxenvärlden omdebatterade pronomenet "hen" på ett ganska oproblematiskt sätt, till exempel för någon som på något sätt överträder könsnormer.

Det fanns också en skillnad mellan vilka förklaringar äldre och yngre barn såg till olikheterna mellan killar och tjejer. De yngsta barnen hade mer osäkra eller svävande svar; de kunde säga att de inte visste, att "det bara är så", eller att tjejer respektive killar kanske gillar att göra en viss grej mer. De var samtidigt tydligare med att skillnader i sig inte behöver innebära ett problem, utifrån tanken om allas lika värde. De beskrev också att en konstaterad olikhet inte behöver innebära skillnad i rättigheter, det vill säga inte vara orättvis. De äldsta barnen beskrev däremot hur killar och tjejer från tidig ålder påverkas av bland annat föräldrar, lärare, reklam och leksaks- och klädaffärers indelning i pojk/flickavdelningar och att detta är något som de ser som problem i sina liv som barn i till exempel skolan, men även i framtiden utifrån skillnader i lön, politik, regler och andra maktförhållanden.

Utifrån barnens berättelser ser vi att jämställdhetsfrågor måste ta sin utgångspunkt i relationen mellan stat och individ, vilket för barnen till exempel konkretiseras i förskola och skola, men även i andra samhälleliga institutioner som barnen kommer i kontakt med. Skolan har ett dubbelt uppdrag genom att ge barnen utbildning om sina rättigheter till likabehandling och icke-diskriminering, men också som modell för hur staten behandlar sina medborgare. En mycket

86. Se Barnombudsmannens årsrapporter: Signaler, 2012; Välkommen till verkligheten, 2015; Respekt, 2016. 87. Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 1, Artikel 29:1 Utbildningens mål, 2001.

institutionaliserad maktfråga i vårt samhälle handlar också om ålder genom skillnader mellan barn och vuxna, och olika barn. Det framgår mycket tydligt i barnens berättelser att ålder är en maktaspekt som de ständigt har att förhålla sig till.

7.4.3 Hur kan barn involveras i jämställdhetsarbetet?

Först och främst är det nödvändigt att inkludera barn i jämställdhetsarbetet. Dels har barn rätt till delaktighet och inflytande. Dels behövs deras kompetens. Våra intervjuer har tydliggjort att barn har stor erfarenhet av ojämställdhet: hur den uttrycks, vad som orsakar den, hur de vill ha det istället och på vilka sätt detta kan göras. Vi vill lyfta att barn behöver inkluderas i alla delar av jämställdhetsarbetet: från problembeskrivning till planering, genomförande och utvärdering.

Barnen tar upp flera exempel på hur de genom sitt eget agerande kan bidra till förbättringar. Det handlar om att våga vara sig själv, våga bryta mot normer, att vara en förebild för yngre barn och att protestera när någon betar sig dåligt. När det gäller vad barnen beskriver som dåligt handlar det om allt från "oskyldiga" skämt till våld.

Utöver det som barnen säger att de själva kan göra har de under intervjuerna lyft flera viktiga kunskaper att ha med sig i jämställdhetsarbetet:

Börja tidigt. Barnen pratar om att barn från tidig ålder påverkas och formas av normer och värderingar från till exempel föräldrar och pedagoger

Bredda perspektivet. Jämställdhetsarbete måste inkludera andra aspekter än kön. Barnen påtalar behovet av rättvisa mellan alla barn.

Problematisera normer. Barnen tar upp flera olika normer som de inte tycker om och vill förändra, till exempel tvåköns- och heteronormer.

Involvera flera aktörer. Barnens förslag på jämställdhetsinsatser berör såväl politiker, som vuxna som arbetar med barn, föräldrar och barn.

Arbeta på flera nivåer. På samma sätt som att olika aktörer behöver involveras i jämställdhetsarbete lyfter barnen att jämställdhetsarbetet behöver omfatta normer och värderingar, vuxnas och barns beteende i klassrummet och hemma, hur fysiska miljöer konstrueras och lagstiftning och regelverk.

Integrering. Barn som varit med om temadagar eller enskilda övningar kring jämställdhet påtalar att dessa inte gett någon större förståelse eller effekt. Jämställdhetsarbetet behöver integreras i den löpande verksamheten.

7.4.4 Avslutande reflektion

Jämställdhet innebär att män och kvinnor, killar och tjejer ska ha samma möjligheter, skyldigheter och rättigheter. Inom politiken beskrivs jämställdhet som ett självklart och prioriterat mål, och många insatser har gjorts och görs för att nå jämställdhet. Ändå är vårt samhälle inte jämställt:

såväl på privata som offentliga arenor har män och kvinnor olika förutsättningar och villkor. Samma normer, beteenden och företeelser som finns i vuxenvärlden skildras i barnens beskrivningar av sina erfarenheter.

Men barnen är också tydliga med att det finns andra skillnader och orättvisor än de mellan killar och tjejer. Särskilt de yngre barnen pratar om, och påtalar vikten av, rättvisa mellan "alla" barn.

Jämställdhet kan förutom rättvisa mellan könen beskrivas som rätten för alla barn att utveckla en egen identitet och sina fulla möjligheter. Normer och värderingar kring kön är något som alla barn berörs av och begränsas av. Jämställdhetsarbete handlar inte om att vända på maktordningen så att killar/män underordnas tjejer/kvinnor, att förbjuda ett visst kön från att ha vissa färger, kläder eller leksaker eller att motverka alla skillnader mellan barn. Det handlar om att sluta begränsa barn med föreställningar om att människor kan och ska delas in i och värderas utifrån vilket kön de har. Jämställdhetsarbete innebär att lägga till möjligheter för alla barn, att ge dem ett större handlingsutrymme och fler arenor att agera på. Det handlar om att bemöta barn som individer och rättighetsbärare.

För att nå jämställdhet krävs mod hos såväl beslutsfattare som hos oss alla som möter barn att se att vi själva bidrar till att skapa och upprätthålla ojämställdhet, genom vårt beteende och genom de normer och föreställningar vi förmedlar. Det krävs också insikt om att alla skillnader mellan barn inte har att göra med kön, utan till exempel med åldersmässiga och socioekonomiska faktorer. Ett intersektionellt perspektiv är nödvändigt i jämställdhetsarbetet. Det ligger väl i linje med ett barnrättsligt perspektiv som innebär att rättigheter i Barnkonvention ska tillkomma alla barn utan åtskillnad (artikel 2).

De barn vi har lyssnat på är tydliga med att de inte vill ha förväntningar på sig eller delas in i grupper utifrån kön. De tycker att vuxna ska lyssna på barn och att barn är lika mycket värda som vuxna. De tycker att alla ska få se ut som de vill, göra vad de vill och med vem de vill och att alla barn är lika mycket värda. Barnens röster ger oss möjlighet att nå framåt i såväl jämställdhets- som jämlikhetsarbetet.

8. Referenser

- Alanen, L. 'Intersectionality' and Other Challenges to Theorizing Childhood. *Childhood*, vol. 23 (2), 2016.
- Ambjörnsson, Fanny. I en klass för sig – Genus, klass och sexualitet bland gymnasieelever. Stockholm: Ordfront förlag, 2008.
- Barnombudsmannen. Könsskillnader i skolresultat och psykisk ohälsa. Temarapport Max18, 2015.
- Barnombudsmannen. Remissyttrande avseende betänkandet Mål och myndighet – en effektiv styrning av jämställdhetspolitiken (SOU 2015:86) (Dnr 3.9.0771/15).
- Barnombudsmannen. Respekt. Årsrapport 2016.
- Barnombudsmannen. Signaler. Årsrapport, 2012.
- Barnombudsmannen. Välkommen till verkligheten. Årsrapport, 2015.
- Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 1, Artikel 29.1 Utbildningens mål, 2001.
- Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 7, Genomförande av barnets rättigheter under tidig barndom, 2005.
- Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13, Barnets rätt till frihet från alla former av våld, 2011.
- Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 15, Barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa (artikel 24), 2013.
- Butler, Judith. *Gender trouble*. New York: Routledge, 2007.
- Butler, J. *Genus ogjort – Kropp, begär och möjlig existens*. Norstedts förlag, 2006.
- Connell, R W., *The men and the boys*, Polity Press, 2000
- Dønnerstad, Eva och Sanner, Marit. *Håndbok for forandrerne – om verdighet i møte med de som vokser opp og de som vil vokse*. Forandringsfabrikken Förlag, 2006.
- Eriksson, M. *Childhood Studies – Theoretical perspectives*. I Flood, M., Kegan Gardner, J., Pease, B., och Pringle, K. (red). *International Encyclopaedia of Men and Masculinities*. Routledge, 2007.
- Fagerström, Linda och Nilson, Maria. *Genus, medier och masskultur*. Malmö: Gleerups Utbildning, 2008.
- Halldén, G. *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Carlssons Bokförlag, 2007.
- Hellman, A., *Förskolebarns konstruktion av maskuliniteter*. I Nordberg, M., (red) *Manlighet i fokus – en bok om manliga pedagoger, pojkar och maskulinitetsskapande i förskola och skola*, 2012
- Heikkilä, M., *Ekonomisk jämställdhet (Utbildning)*, Forskarrapporter till Jämställdhetsutredningen SOU 2015:86, 2015.
- Hirdman, Yvonne. *Genus – om det stabilas föränderliga former*. Malmö: Liber, 2001.
- Hirdman, Y. *Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning*. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr. 3, 1988.
- Högdin, Sara. *Utbildning på (o)lika villkor – om kön och etnisk bakgrund i grundskolan*. Diss., Stockholms Universitet. Rapport i socialt arbete nr 120, 2007.
- Iversen, C. *Making Questions and Answers Work – Negotiating Participation in Interview Interaction*. *Acta Universitatis Upsaliensis*, 2013.
- Janson, S., Jernbro, C., Långberg, B. *Kroppslig bestraffning och annan kränkande behandling av barn i Sverige – en nationell kartläggning*, Allmänna Barnhuset, 2011.
- Johansson et al (red). *Nya uppväxtvillkor – Samhälle och individ i förändring*. Liber 2013
- Krekula, C., Närvänen, A-L, Näsman, E., *Ålder i intersektionell analys*, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2-3, 2005.
- Lahelma, E. *Troubling Discourses on Gender and Education*. Routledge, 2014.
- Lif, Jan. *Genus och jämställdhet*. I *Allt du behöver veta innan du börjar arbeta med jämställdhet i skolan*. Lif, Jan (red.). Lund: Studentlitteratur, 2008.
- Lykke, Nina. *Genusforskning – En guide till feministisk teori, metodologi och skrift*. Stockholm: Liber, 2009.
- Nordberg, M., *Manlighet i fokus – en bok om manliga pedagoger, pojkar och maskulinitetsskapande i förskola och skola*, Liber AB, 2012.
- Närvänen, A-L, Näsman, E. *Age Order and Children's Agency*. I Wintersberger, H. et al.(red). *Childhood, Generational Order and the Welfare State – Exploring Children's Social and Economic Welfare*. University Press of Southern Denmark, 2007.
- Närvänen, A-L, Näsman, E., *Doing Age, Doing Childhood – Performing or Contesting the Age Order*. Paper presented at *Childhoods 2005*, International conference, Oslo, 29 June- 3 July 2005.
- Odenbring, Ylva. *Barns könade vardag*. Stockholm: Liber, 2014.
- Prout, A. *The Future of Childhood – Towards the Interdisciplinary Study of Children*. Routledge, 2005.
- Regeringskansliet. *Uppdrag att lyssna på flickors och pojkars erfarenheter av ojämställdhet*. Regeringsbeslut II:6, S2015/06287/FST (delvis).
- Skolverket. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 – reviderad 2016* (Lgr 11)

- SOU 2010:66. Barns perspektiv på jämställdhet i skolan – En kunskapsöversikt. Delegationen för jämställdhet i skolan, rapport VIII.
- SOU 2010:51. Könsskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker.
- SOU 2015:86. Mål och myndighet – en effektiv styrning av jämställdhetspolitiken.
- Sundhall, J. Kan barn tala? Göteborgs universitet, 2012.
- Svedin, C G., (red). Unga, sex och internet – i en föränderlig värld. Allmänna Barnhuset och Barnafrid, 2015.
- Thorne, B. Re-visioning women and social change: Where are the Children? *Gender & society*, Vol. 1 (1), 1987.
- Thorne, B. Theorizing Age and Other Differences. *Childhood*, Vol. 11 (4), 2004
- Wedin, E-K. Jämställdhetsarbete i förskola och skola. Norstedts Juridik, 2014.
- West, C., Fenstermaker, S. Doing Difference. *Gender & Society*, Vol. 1 (2), 1995.
- West, C., Zimmerman, D. Doing Gender. i *Gender and Society*. Vol 1 (2), 1987.
- Öhrn, E., Holm, A-S. Att lyckas i skolan – Om skolprestationer och kön i olika undervisningspraktiker. *Acta Universitatis Gothoburgensis*, 2014a.
- Öhrn, E., Framställningar av utbildning, prestationer och kön, 2014b. I Öhrn, E., Holm, A-S. Att lyckas i skolan – Om skolprestationer och kön i olika undervisningspraktiker. *Acta Universitatis Gothoburgensis*, 2014a.

tjejer och killar
kan leka ingen ska
bli retad

